

Olosz Levente

A Demokrata Zsidó Komité kolozsvári tagozata 1947–1953 között

A tanulmányban a Demokrata Zsidó Komité (DZSK) kolozsvári tagozatának 1948 és 1953 közötti történetét szeretném bemutatni, kiemelve a szervezet anticionista kulturális tevékenységét, a hatalomhoz fűződő viszonyát, valamint megpróbálom körülírni a szervezet tagjainak azonosság-képzetét. Ezzel összefüggésben arra a kérdésre is választ szeretnék kapni, hogy hozzájárult-e a szervezet, és ha igen, milyen módon, a kolozsvári zsidóság háború utáni identitásának formálódásához. A második világháború utáni romániai zsidóság helyzetéről és a Demokrata Zsidó Komité általános tevékenységéről kielégítő mennyiségű tudományos munka jelent meg.¹ A tanulmányok többsége a zsidóság identitáskeresését, a zsidóságot érintő problémákat és azokra tett megoldási kísérleteket, valamint a DZSK-nak, mint a hatalom kiszolgálójának a szerepét tárgyalja. Legfőbb célom, hogy a fent említett folyamatokat egy kisebb város, Kolozsvár szintjén mutassam be, ahol a zsidóság egy nem elhanyagolható kisebbséget képezett.²

Egy előző kutatásomban a Demokrata Zsidó Komité fennállásának első három évét dolgoztam fel.³ Ennek alapján elmondható, hogy az akkor még Demokrata Zsidó Népközösség elnevezésű szervezet közvetlenül a háború

1 Rotman, Liviu: *Evreii din România în perioada comunistă, 1944-1965*. Editura Polirom, București, 2004; Leibovici-Laiș, Șlomo: *Comitetul Democratic Evreiesc (CDE)*. Editura Ion Prelipean, Suceava, 2003; Andrescu, Andreea - Nastasă, Lucian - Varga Andreea: *Minoritățile etnoculturale. Mărturii documentare. Evreii din România (1945-1965)*. Centrul de resurse pentru diversitatea etnoculturală, Cluj-Napoca, 2003.

2 Az 1941-es népszámlálás szerint 16 763 zsidó élt Kolozsváron, ami a lakosság 15%-át tette ki. Az 1956-os népszámláláson 4530 személy vallotta magát zsidónak Kolozsváron.

3 Lásd Olosz Levente: A Demokrata Zsidó Komité kolozsvári tagozata. *Magyar Kisebbség*, 2011. 1-2. sz. 303-333.

után legfontosabb feladatának a holokausztot túlélő zsidóság alapvető szükségleteinek a kielégítését tartotta. Feladatát a háború sújtotta viszonyokhoz képest hatékonyan végezte: a munkaszolgálatból és a haláltáborokból hazatért zsidókat ruhával, személyi dokumentumokkal⁴ látta el, újból megnyitotta a zsidókórházat, amely a sebesültek ápolására és ellátása szolgált, valamint felállított egy népkonyhát a hazatérők étellemezésére. Következésképpen fellépett a zsidókat érintő jogi diszkriminációk megszüntetése érdekében. Ebben a vonatkozásban a legfontosabb eredményeket a CASBI⁵ ügy kapcsán érte el. A kolozsvári Népközösség 1946 folyamán névlegesen is csatlakozott a központi Demokrata Zsidó Komité szervezetéhez, így fokozatosan a Román Kommunista Párt befolyása alá került. 1947-re ez a befolyás már olyan arányú volt, hogy a kolozsvári DZSK a központ által megfogalmazott irányelvek szerint működött, a párttal való szembeszegülés jelei pedig csak elszórtan mutatkoztak meg részéről. A kolozsvári DZSK 1947-ben még nem teljesítette a Párt által ráruházott feladatát: a kolozsvári zsidóság összefogását és egy szervezetbe való tömörítését. Sőt, ennek ellenkezője mutatkozott meg. A DZSK kivándorlás elleni fellépése, az átrétegződés túlzott propagálása, valamint az a szándék, hogy megfeleljenek a párt elvárásainak, a zsidó tömegeknek a szervezettől való elfordulását eredményezték.

A kolozsvári DZSK a fennállásának első szakaszában kezdeményezője és támogatója volt a zsidó kulturális rendezvényeknek. Egyfelől azért, mert ezeken adományokat tudtak gyűjteni a szociális intézkedések finanszírozására, másrészt pedig az ilyen rendezvényekkel a zsidó összetartozást akarták növelni. A zsidó egység gondolatát azonban a DZSK a proletariátus egységében képzelte el. Ennek megfelelően kezdetben a kultúresteket, előadásokat a Kommunista Párt által hangoztatott céloknak dedikálták. Hipotézisem szerint 1947 után a kulturális rendezvények elvesztették eredeti értéküket, és teljes mértékben a „megfelelő” ideológiai nevelést szolgálták.

A cionizmus és a DZSK

A cionista mozgalmat a budapesti származású Theodor Hertz alapította azzal a céllal, hogy megalakítson egy zsidó államot Palesztina területén, amelyet a diaszpóra minden országából visszaáramló zsidók népesítenek

4 Lówy Dániel: *A kálváriától a tragédiáig. A kolozsvári zsidó lakosság története*. Koinónia, Kolozsvár, 2005, 353.

5 A CASBI (Ellenséges Javakat Kezelő és Felügyelő Bizottság) fennhatósága alá vonták az elhurcolt zsidók vagyonát. Az erdélyi és a központi DZSK küzdelmének köszönhetően azonban ezeket a javakat sikerült kivonni a Bizottság fennhatósága alól.

be.⁶ A második világháború előtt Romániában élt Európa negyedik legnagyobb zsidó közössége, így nem meglepő, hogy a cionizmus mint politikai irányzat az országban is nagy népszerűségnek örvendett. Romániában a cionista mozgalom majdnem minden irányzatát meg lehetett találni, kezdve a szélsőjobboldali cionistáktól át a vallásos, egészen a baloldali szociáldemokrata zsidó szervezetekig.⁷

A második világháborúig csekély kivándorlásról beszélhetünk, mivel Izrael állam megalakulása még utópiának tűnt. A cionista szervezetek tevékenységének nagyobb része adományok gyűjtéséből állt.⁸ A második világháború után Romániában a sokféle cionista szervezetek egész skálája kezdett újra tevékenykedni. Az 1945–1947 közötti időszakban a hatóságok részéről elnéző illegális kivándorlás folyt. A kivándorlók között elsősorban cionisták foglaltak helyet, de megtalálhatóak voltak azok a zsidók is, akik az új társadalmi-politikai körülmények és gazdasági jellegű megszorítások között nem találták a helyüket. Később, a magántulajdon védelmének megszűntével és a vallásgyakorlás korlátozásával a kivándorlás mellett döntöttek a polgári rétegek és a vallásos zsidók is.⁹ Ezek ideológiai meggyőződés nélkül, az új élet reményében vállalkoztak az útra, vagy valamilyen formában kapcsolódtak be ennek megszervezésébe. A későbbiekben látni fogjuk, hogy a legfelsőbb hatalom hogyan mossa össze a cionista-nacionalista és burzsoá (polgári) kifejezéseket azok megjelölésére, akik szimpatizáltak a kivándorlás gondolatával.

Ahhoz hogy a kolozsvári DZSK és a kolozsvári cionisták kapcsolatát értelmezni tudjuk, túllépve a helyi kereteken, a nemzetközi szintésre kell bővebb bepillantást tenni.

Legfőképpen a cionizmus és a Szovjetunió furcsa kapcsolata határozta meg az országos és a helyi szinteken érvényesülő politikákat. A háború után Palesztina kérdése elsődleges helyet foglalt el a nemzetközi viszonyokról folyó vitákban. A cionista mozgalom az egész világot behálózó nyomásgyakorlást folytatott annak érdekében, hogy elnyerjék legalább egy nagyhatalom támogatását a zsidó állam létrehozásához. A cionisták túlteljesítettek, ugyanis egyazon időben a két legerősebb állam, az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió támogatását is magukénak tudhatták. Mindkét állam-

6 Gilbert, Martin: *Izrael története*. Pannonica Kiadó, Budapest, 1998, 10–11.

7 Nastasă, Lucian: A történelem vége. A romániai zsidóság (1945–1965). In Jakab Albert Zsolt - Peti Lehel (szerk.): *Folyamatok és léthelyzetek - kisebbségek Romániában*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet - Kriterion, Kolozsvár, 2009. 186.

8 Nastasă: i. m. 187.

9 Uo. 190–191.

nak ideiglenesen a cionizmus támogatása és a zsidó állam megalakulása volt a célja.¹⁰ Izrael megalakulása azonban nem várt hatást váltott ki a Szovjetunióban és a Közép-Európában élő zsidóságból. A zsidó állam megszületése katalizátorként hatott a zsidó öntudatra-ébredés folyamatára. A Szovjetunióban a zsidók utcára vonulva üdvözölték az új állam létrejöttét, az egész országon belül felerősítve a kivándorlás tematizálását. Nagyrészt ennek tudható be, hogy a kommunista pártban is érezhetővé vált a korábban nem ismert anticionista hangulat, melynek keretei között Sztálin, a „zsidó nacionalizmus” megfékezése ellen, drasztikus lépéseket fogatosított, nem kis szerepet juttatva a pártban létrejött különböző antiszemita csoportosulásoknak.¹¹

A „kozmpolitikák” elleni retorziók áldozatává vált a Zsidó Antifasiszta Bizottság, annak vezetősége, valamint a szovjet zsidó művészeti elit színejava.¹² A Szovjetunió bel- és külpolitikája az addigiakhoz képest teljesen elmentésen viszonyult a cionizmushoz, és általában a zsidó kérdéshez. Míg nemzetközi szintéren támogatta Izraelt és a cionizmust, addig a nyugati országoknak való kémkedés vádját hangoztatva a belpolitikában a cionizmus letörését szorgalmazta.

Románia, mint a Szovjetunó szatellit állama, lemásolta a szovjet magatartást a romániai zsidók és Izrael felé alkalmazott politikájában. Románia a szovjet-izraeli baráti kapcsolatok tudatában először támogatta a kommunista zsidók kivándorlását, annak érdekében, hogy ezek erősítsék az Izraeli Kommunista Pártot. 1948 decembere és 1949 januárja között 3600 politikai instrukciókkal ellátott zsidó hagyta el az országot. Az év végére fordulat következett be a román állam és az addig megtúrt cionisták kapcsolatában. A szovjet modellt adaptálva 1948 novemberében a Román Munkáspárt egy olyan határozatot tett közzé, amely elítélte a cionizmust, a nyugati országok

10 Az Amerikai Egyesült Államok az országban élő nagyszámú zsidó lakosság és a zsidó lobby nyomásának engedve kötelezte el magát Izrael megalapításának támogatása mellett. (Bővebben lásd Melman, Jossi – Raviv, Dan: *Igaz barátok*. Osiris Kiadó, Budapest, 1997). A cionisták patronálását, a Szovjetunió azért tartotta előnyösnek, mert abban látta közel-keleti befolyása visszaszerzésének lehetőségét, emellett pedig jó alkalmat kínált a London és Washington közötti ellentételtésre. (Bővebben lásd Rucker, Laurent: *Moscow's Surprise: The Soviet-Israeli Alliance of 1947-1949*. Woodrow Wilson International Center for Scholars, Washington DC /Cold War International History Projekt, Working Paper no 46/ http://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/CWIHP_WP_461.pdf.)

11 Krausz Tamás: *Antiszemitizmus-holokauszt-államszocializmus*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2004, 109.

12 Gereben Ágnes: *Antiszemitizmus a Szovjetunióban*. Polgart, Budapest, 2000, 423-424.

javára történő kémkedésnek állítva be tevékenységüket. Kétségtelen, hogy a Demokrata Zsidó Komité már az egységes fellépés előtt nagy hangsúlyt fektetett a kivándorlás visszaszorítására és a cionista mozgalmaknak a saját szervezetébe való asszimilálására. A cionisták elleni fellépés a romániai zsidó közösség széles rétegeit érintette. A megindult támadás során 1949. február 18-án kiutasították az országból a Jointot,¹³ amely 1945 és 1948 között több tízmillió dollárnyi segílyt juttatott Romániába, alapvető megélhetési feltételekhez juttatva nemcsak a zsidó rászorultakat, hanem a Romániában élő más nemzetiségeket is.¹⁴

Az izraeli diplomácia 1949-ben arra törekedett, hogy a román hatóságokat meggyőzze a kivándorlás újbóli engedélyezéséről és a cionista vezetők letartóztatásának a megszüntetéséről.¹⁵ Ezek a próbálkozások nem voltak eredménytelenek: 1949 végén Románia szabadabbá tette a kivándorlást azzal a korlátozással, hogy mérnökök nem hagyhatják el az országot.¹⁶ A kivándorlás nem várt méreteket öltött. A cionizmust és a cionista mozgalmakat továbbra is törvényen kívülinek tekintették Romániában, és brutálisan léptek fel vezetői és propagálói ellen.

Cionizmus Kolozsváron

Kolozsváron a Demokrata Zsidó Népközösség kezdetektől együttműködött a cionista szervezetekkel, a baloldali cionistákkal különösen jó kapcsolatokat tartott fent. A párt és a központi DZSK befolyásának növekedésével helyi szinten a kapcsolatok párhuzamosan romlottak. A cionista szervezetek következetesen elutasították (vagy csak látszólagosan vették tudomásul) a DZSK zsidó közösségben betöltött vezető, illetve részükről annak gondolt szerepét. Az államszocializmus eszméjében hívő zsidó szervezet és a nacionalista mozgalmak felszínes együttműködésére a DZSK tartományi központjának főtitkári székét betöltő Rózsa György mutatott rá 1948 elején az *Egységben*. Elmondta, hogy a DZSK egy platformot hozott létre, amelyben minden zsidó szervezetnek képviselnie kell magát, de nemcsak formálisan, hanem a közös feladatok elvégzésében is meg kell mutatkozzon az együttműködés. A cionista szervezetekkel való összefogás csak abban az esetben valósulhat meg, ha ezek a DZSK elkötelezettségével egyenértékű

13 Jewish Joint Distribution Committee.

14 Tibori Szabó Zoltán: *Árnyékos oldal*. Koinónia, Kolozsvár, 2007, 187.

15 Ioanid, Radu: *The ransom of the jews: The story of the extraordinary secret bargain between Romania and Israel*. Dee, Ivan R. Publisher, Chicago, 2005, 58–59.

16 Uo. 60.

hozzaállást vállalnak. „A Román Népi Köztársaságban, útban a szocializmus felé határozottan elvárjuk, hogy az egységes demokratikus tábor oldalán ezek a szervezetek nyílt kiállással, munkájukkal és ténykedésükkel a DZSK-hoz¹⁷ idomuljanak.”¹⁸ Nemzetközi vonatkozásban a cionisták legfontosabb feladataként az imperialista kémek és összeesküvés elleni harcot jelölte meg. A cionistáknak kiosztott feladat azt bizonyítja, hogy ekkor a cionizmus és az imperialista kémkedés még nem tartozott egyazon kategóriába. A pártpolitika gyors szemléletváltozását mutatja, hogy egy évvel később a cionistákra már azokat a bűnöket aggatták, amelyek ellen egykor még nekik kellett fellépni.

1948 közepétől a párt új módon viszonyult a cionistákhoz. A kolozsvári DZSK felszólította a mozgalmak vezetőit, hogy „inkadrálódjanak” be a DZSK-ba és hagyjanak fel a cionista tevékenységgel, mert a zsidó kérdés egyedül az RNK-ban oldható meg.¹⁹ A bírálatok jelzik a cionizmus felszámolása irányában tett törekvéseket. Az új irányvonal létrejöttét azzal magyarázták, hogy a cionista szervezetek elvonják az anyagi javakat a demokrácia építésétől. Megkezdődtek a felvilágosító előadások, amelyeken a zsidóságot tájékoztatták „a valódi tényállásról,”²⁰ azaz a cionizmus káros hatásairól.

A fordulópont 1948 végén következett be. Erdély-szerte propaganda kirohánások történtek a cionisták ellen, gyűléseket rendeztek a cionisták leleplezése érdekében, az irányzatot nacionalista, sovén jelzőkkel illették.²¹ A kolozsvári DZSK tagjai között is felelhetőek voltak cionizmussal rokon-szervező egyének. A novemberben tartott kolozsvári DZSK nagyválasztmányának ülésén átvizsgálták a szervezet vezetőit, annak érdekében, hogy ezek megfeleljenek az új irányelveknek. A DZSK Tartományi Központjának titkára, Kohn Hillel²² leszögezte: a kolozsvári DZSK-ban „félre kell ál-

17 Az eredeti szövegben ezzel a megnevezéssel szerepel. A Comitetul Democratic Evreiesc a szervezet román elnevezése. 1947-től sokszor szerepel „CDE”-ként még a magyar szövegekben is.

18 Rózsa György: Válasz és Beszámoló. *Egység*, III. évf., 91. sz., 1948. február 6., 3.

19 Raport de activitate pe perioada 05 mai - 06. iunie 1948 [1948 május 5 - június 6 időszokról szóló tevékenységi jelentés], Arhivele Naționale Direcția Județeană Cluj (Román Országos Levéltár Kolozs Megyei Igazgatósága, Kolozsvár, a továbbiakban: ANDJC), 1532. fond (Comitetul Democratic Evreiesc), 4 dosszié, 141. f.

20 Az összes fontos kérdéseket megtárgyalták a CDE kolozsvári tartományi végrehajtóbizottságának legutolsó ülésén. *Egység*, III. évf., 111. sz., 1948. július 2., 8.

21 Tibori Szabó: i. m. 163.

22 1940 előtt az illegális kommunista mozgalom erdélyi vezetője, a második világháború után a Demokrata Zsidó Komiték észak-erdélyi Tartományi Központját irányítja.

lítani mindazokat, akik politikai szempontból vagy tétlenségük miatt nem megfelelőek, [...] ha az irányítást a reakció gyűlöletével átítatott kisemberek, munkások, haladó értelmiségiek veszik kézbe, a megvalósítások sokkal kézzelfoghatóbbak lesznek”.²³ Ennek tudatában leváltották a kolozsvári DZSK addigi ügyvezető elnökét, Fischer Ernőt, akinek az volt a bűne hogy tagja volt a „szélsőjobboldali cionista” szervezetnek. Wechsler Jakab még elmondta, hogy a „polgári nacionalizmus kiküszöbölése” a demokratikus szervezetekből fontos programjává vált a pártnak, ezért nem volt garantálható, hogy Fischer Ernő a polgári nacionalizmus elleni harcot megfelelőképpen tudja ellátni. A teljes vezetőségi tagságot „átszervezik”, az új tagok többsége a munkásosztályból kerül ki.²⁴ Kaim Miklós főtitkárt König József váltotta fel, aki a továbbiakban a szervezet vezetőjének tisztségét tölti be.²⁵ 1949 februárjában országszerte végbement a DZSK megtisztítása a cionista-nacionalista elemektől. De Kolozsváron hamarabb lejártszódozott ez a váltás mert a város adott otthont a Tartományi Központ irodájának, és egyébként is az erdélyi zsidóság központjának számított. Ennek tudható be, hogy a cionista ellenségkép üldözésével szükségesnek látták a szervezet megtisztítását. Ezzel egyfelől példát mutattak a vidéki szervezeteknek, hogy olyan személyekkel helyettesítették a régi vezetőket, akik könnyörtelenül le tudnak számolni a cionista szervezetekkel.

A leszámolás nem váratott sokat magára, december 21-én tartották meg közös gyűlésüket a DZSK és a kolozsvári cionista szervezetek²⁶ vezetői, ahol teljesen beszüntették az utóbbiak tevékenységét. Másnap, december 22-én a DZSK megkezdte a cionista szervezetek ingatlanainak és ingó javainak a lefoglalását. Az ingatlanok közül két épület emelkedett ki, a[z Ichud cionista]²⁷ szervezet székhelye és a fiatalok elszállásolására fenntartott épü-

Lásd Gidó Attila: Az ideológiai utas. Kohn Hillel életpályája. In Bárdi Nándor – Tóth Ágnes (szerk.): *Egyén és közösség*. Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, Zenta, 2012, 127–163.

23 Új vezetőség a kolozsvári CDE élén. *Egység*, III. évf., 130. sz., 1948. november 19., 2.

24 Ezek a következők: König József, Nussbacher Lajos, Moskovics Hermann, dr. Schapira Mór, Grünfeld Nathan, Friedmann Izidor, Rossenfeld Jakab, Grünfeld József.

25 Új vezetőség a kolozsvári CDE élén. *Egység*, III. évf., 130. sz., 1948. november 19., 2–3.

26 Tudomásunk szerint a következő cionista szervezetek tevékenykedtek Kolozsváron 1945 és 1948 között: Poale Cion, Ichud, Mismár, Ceire Agudath, Mizrach, Haoved Hacion.

27 A forrás nem részletezi, hogy melyik szervezet székhelye, de nagy valószínűséggel az Ichud irodájáról van szó.

let. Az Ichud cionista mozgalom vezetője, Pollák,²⁸ megpróbálta megmenteni a szervezet javait és aktáit, de a lefoglalást végző személyek ezt nem engedték meg. A cionista vagyon elkobzása Kolozsváron incidens nélkül folyt le.²⁹

A kolozsvári cionista csoport felszámolása gyökeres változásokat idézett elő az akkor már kivándorlásra hajlamos vallásos és nemzeti érzelmekkel fűtött kolozsvári zsidóságban, valamint azokban, akik egzisztenciájukat érezték fenyegetve az új politikai berendezkedés által. Mivel a cionizmust a párt a továbbiakban nem tolerálta, és a kivándorlás ekkor teljesen a DZSK irányítása alatt zajlott, a cionista szervezetekből kilépő zsidók tömegesen csatlakoztak a DZSK-hoz. A Komité egyik jelentése így világítja meg a történéseket: „ez a tömeges jelentkezés bennünket nem vezetett félre, tudtuk, hogy ezek közül nagyon sokan opportunizmusból tették, hogy azzal fedjék magukat, hogy ők tömegszervezetben aktíválnak. Mások viszont azért, mert a városban azt a hírt kolportálták, hogy csak az kerülhet rá az alija [kivándorlás] listára, aki a CDE-nél aktívál”.³⁰

A cionizmus elleni határozott harc a következő években megállás nélkül folytatódott. Ez egybefonódott a kivándorlás elleni propagandával, mivel ennek propagálásában játszották a legnagyobb szerepet a cionisták. A DZSK által hirdetett propaganda szerint a cionizmus legfőbb bűne, hogy a „zsidóság nacionalista politikáját” képviseli, a nacionalizmus pedig a „polgárság mérgezett fegyvere a demokratikus megszilárdulás és megerősödés elleni harcában”.³¹ A kolozsvári DZSK többször megfogalmazta, hogy az egyik legfőbb céljuk a cionizmus elleni harc,³² amelyben a propaganda és a felvilágosítás eszközével fognak harcolni. A munkában az embertől-emberig történő felvilágosítást használták, így a DZSK aktivistái hétről-hétre járták a zsidók otthonait, ahol a szervezet elveiről próbálták meggyőzni a zsidó lakosságot. Az effajta felvilágosítás sem tudta alapjaiban megváltoztatni a zsidók felfogását, többnyire csak késleltetni tudták a cionista tanok melletti elköteleződést és a kivándorlási döntés meghozatalát.

28 Az Ichud cionista mozgalom vezetője.

29 Raport: În legătură cu preluarea sediilor sioniste din Cluj [Jelentés: A kolozsvári cionista szervezet székhelyének a lefoglalása kapcsán]. 1948. december 24., ANDJC, 1532. F, 4. d., 292-293. f.

30 Jelentés a kolozsvári DZSK tevékenységről 1948. december 20-ig. 1948. december 25., ANDJC, 1532. F, 4. d., 296. f.

31 Polgári nacionalizmus és cionizmus. *Egység*, III. évf., 133. sz., 1948. december 20., 1.

32 A Tartományi ZsDB munkaértekezlet Kolozsváron. *Új Út*, VI. évf., 285. sz., 1951. november 30., 2.

A Komité Bukarestbe küldött jelentéseiben és az *Egység/ Új Út*³³ lapban a felvilágosító munkát sikerként könyvelték el, megjegyezve, hogy vannak még hiányosságok a tevékenységben. A Zsidó Demokrata Bizottság 1950. évi munkájának elemzésekor az *Új Út* írója kifejti, hogy a cionista propaganda leleplezése és leküzdése ellen kifejtett tevékenységben is sikereket arattak, mivel 500 családot, azaz 1500 személyt sikerült „kiragadni a cionisták befolyása alól”. Viszont hozzátette, hogy ezen családok közül csak 17 volt, amely a megérkezett útlevelet visszautasította.³⁴ Történetek esetek, amikor a megérkezett útlevelelre történt visszautasítások nagyobb számot értek el, például 1953 januárjában, amikor 170 visszalépésről számoltak be.³⁵ Az ilyen visszalépések azonban azzal magyarázhatók, hogy az RMP megtiltotta a kivándorlást, így az útlevek visszaadásával sokan a Román Népköztársaság iránti hűségüket akarták kifejezni. Az *Egység*ben tömegével jelentek meg a cionizmus leleplezéséről írt cikkek, amelyek a DZSK propagandáját szolgálták. Ezzel akarták elbátortalanítani a kivándorolni készülőket, és ösztönözni a cionizmussal való szakítást.

A cionisták a leghatékonyabb meggyőzést a vallásos zsidók körében tudták elérni, akik látva a párt vallásellenes intézkedéseit, hajlamosabbak voltak a zsidó nemzeti öntudat adaptálására.³⁶ Ennek a befolyásnak köszönhetően arra is történt példa, – a Komité nagy megrökönyödésére – hogy a Hitközség helyiségeit cionista propaganda terjesztésére használták fel. A DZSK, ahogy tudomást szerzett az esetről, leállította a számára bűnnek számító tevékenységet, és eltávolította a „gyalázatos” tett elkövetőit a hitközségből.³⁷ Az ortodox zsidók mellett a zsidó ifjúság is erőteljesen szimpatizált a cionizmus eszméjével. Annak megelőzésére, hogy a fiatalok tovább csatlakozzanak a cionista mozgalomhoz és tömeges kivándorlásba kezdjenek, a DZSK a fiatalokat munkával próbálta lefoglalni.³⁸ Az átrétegző telepek és a fizikai munkába állítás azt a célt szolgálta, hogy a zsidó ifjakat a kommunista szellemben végzett munkára neveljék, ezáltal az országban

33 A kezdetben *Egység* címmel fémjelzett újságot, 1949 márciusában – hatalmi nyomásra – *Új Útra* változtatták.

34 A zsidó Demokrata Bizottságok elemzik az 1950. évi tevékenységüket. *Új Út*, IV. évf., 245. sz., 1951. február 23., 2.

35 Proces Verbal [Jegyzőkönyv]. 1953. január 18., ANDJC, 1532. F, 20. d., 15. f.

36 Raport de activitate pe perioada 20 aprilie - 20 mai. [Az április 20. és május 20. közötti időszakról szóló tevékenységi jelentés]. ANDJC, 1532. F, 6. d., 37. f.

37 Raport de activitate pe luna august [Tevékenységi jelentés augusztus hónapra]. 1950. augusztus 31., ANDJC, 1532. F, 13. d., 122. f.

38 A kolozsvári ZSDB plenáris ülése. *Új Út*, V. évf., 199. sz., 1950. március 31., 4.

tartsák őket. Az „átrétegesítés” gondolata nem új keletű, a cionista mozgalom már a két világháború közötti programjában rögzítette ezen elv kivitelezését. Ők elsősorban az antiszemitizmusra való válaszként és a zsidó nemzeti haza felépítése céljából tettek kísérletet a zsidóság foglalkozás-szerkezetének megváltoztatására.³⁹

Végző soron a kolozsvári DZSK kudarcot vallott a cionisták visszaszorításában. Ez elkerülhetetlen volt, mivel az RMP és a DZSK politikája távol állt a zsidóság többségének a jövőképétől, így ezek a cionizmusban látták a megoldást. A betiltott cionista csoport titokban tevékenykedett tovább, napról napra tájékoztatta a kivándorolni készülő zsidókat az RMP épp érvényben lévő emigrációs politikájáról. Amikor ebben pozitív váltás következett be, sürgette őket a kivándorlás mihamarabbi megkezdésére.⁴⁰ A törvényen kívül működő cionisták⁴¹ csoportosulása és olyan egyének,⁴² akik szimpatizáltak a mozgalommal, 1951 közepén arra figyelmeztették Kolozsvár zsidó lakosságát, hogy az év végével teljesen bezárulnak a romániai alijszkapui.⁴³ A cionisták minden bizonnyal nagyon jó információs hálózattal rendelkezhetek, mivel ez a DZSK által „rémhírnék” titulált értesítés igaznak bizonyult.

Kivándorlás Kolozsvárról

Az RMP drasztikus gazdasági és társadalmi intézkedései – amelyek alapjaiban rengették meg a zsidó kisiparosok, kereskedők létfenntartását – a kolozsvári zsidóság egy részét is arról győzték meg, hogy a kivándorlás a

39 Gidó Attila: *Úton. Erdélyi zsidó társadalom és nemzetépítési kísérletek (1918–1940)*. Pro-Print, Csíkszereda, 2009. 77.

40 Raport General al secretarului pe luna mai [1950. május hónapra szóló általános titkársági jelentés]. 1950. május 31., ANDJC, 1532. F, 14. d., 82. f.

41 A csoport létezéséről egy 1951 közepén keletkezett dokumentum tesz említést. Lásd: Raport General pe luna iulie 1951 [Általános jelentés 1951. július hónapra.] ANDJC, 1532. F, 14. d., 105. f.

42 Ilyen személy volt dr. Király Eugen, akiről egy 1951 márciusában keletkezett dokumentum a következőket írja: „nagy befolyással bír a kolozsvári zsidóságra, és ezt kihasználva cionista propagandát terjeszt, és kivándorlásra buzdítja a zsidó lakosságot”. Nagy valószínűséggel kapcsolatban állt a titokban működő cionista mozgalommal. Lásd: Raport General pe luna februarie 1951 [Általános jelentés 1951. február hónapra]. 1951. március 1., ANDJC, 1532. F, 14. d., 28. f.

43 Raport General pe luna iulie 1951 [Általános jelentés 1951. július hónapra]. ANDJC, 1532. F, 14. d., 105. f.

legjobb opció számukra. Romániában az alija⁴⁴ 1947-ben kezdődött el, a cionisták szervezte akciókkal és a Joint hathatós támogatásának köszönhetően. 1947-ig több mint 20 ezer zsidó vándorolt ki Izraelbe. 1948-tól a DZSK saját kézbe vette az irányítást, a kivándorolni készülőköt pedig politikai nevelésben részesítette annak érdekében, hogy Izraelben segíteni tudják az Izraeli Kommunista Párt működését. A DZSK által szervezett program keretében közel 4000 zsidó távozott az országból. 1949 közepén egy kisebb szigorítási periódus következett, amikor csak öregeket és Izraelben rokoni kapcsolatokkal rendelkezőket engedtek elmenni. 1949 végére szabaddá tették a kivándorlást, tömegesen kezdték kiadni a kérvényeket. Az engedmények csak 1950 nyaráig maradtak fent, amikor is szigorításokat vezettek be. Később, 1950 ősztől újabb, erőteljesebb korlátozásokat vezetett be a kormány, és „újból jobban fontolóra veszi a kivándorlások kérését”.⁴⁵ Az engedmények kieszközölésében nagy szerepet játszottak a zsidók által kifizetett összegek, amelyek magukban foglalták a 15 ezer lejes hivatalos kiutazási díjat és a hatóságok megvesztegetését.⁴⁶ 1952 tavaszától – a zsidó vezetők bukása után – egészen 1958-ig az alija kapui teljesen bezárultak.⁴⁷

A kolozsvári zsidóság kivándorlási hajlama nagyon alacsony volt 1948 előtt. 1948-ban a kivándorlások száma megnövekedett, de még ekkor sem érte el a Románia egészére jellemző kivándorlási láz arányait. Azok számára, akik ekkor iratkoztak fel a kivándorlási listára, káderiskola létesült, ahol politikai nevelés céljából marxista-leninista téziseket dolgoztak fel.⁴⁸ Ezzel Románia segítséget nyújtott a Szovjetunióknak abban, hogy lehetőleg Izraelben a kommunisták kerüljenek hatalomra, és a zsidó állam szovjetbarát politikát folytasson.

44 A Palesztinába, illetve 1948 óta Izrael államba történő zsidó bevándorlást jelenti.

45 Kecskédi követségi titkár beszámolója. Tárgy: Izraeli kivándorlások Romániából. Bukarest, 1951. január 12. Magyar Országos Levéltár, KÜM, XIX-J-1-j-Rom-16 doboz, j-002322-1951, 11/1951.-szig.biz.-Pol.

46 Kolozsvárról konkrétan Vasile Bologa esete említhető meg, akit 1961. október 20-án kizártak az RKP-ból, mivel a Milícia Kolozs Megyei Igazgatóságán belül működő Lakossági Nyilvántartási Osztály főnökeként értéktárgyak és ékszerek ellenében elősegítette több személy végleges kiutazását az országból. Lásd Nastasă: i. m. 198.

47 Stefano Bottoni: A zsidó és a német közösség kivándorlása Romániából. *Világtörténet*, 2011. 3-4. sz., 234.

48 Raport: CDE din județul și orașul Cluj între 20 septembrie - 20 noiembrie 1948 [Jelentés: a kolozsvári és Kolozs megyei DZSK munkájáról 1948. szeptember 20 és 1948. november 20. között]. 1948. november 25., ANDJC, 1532. F, 14. d., 286-288. f.

1949 első hónapjaiban a kolozsvári DZSK vezetői arról számoltak be, hogy az emigráció gondolatával a cionisták és az ortodox zsidók foglalkoznak a leginkább.⁴⁹ Az 1949 nyarától foganatosított szigorítások a kolozsvári zsidóság kivándorlási törekvéseit is gátolták. Novemberben például csak 20-an kaptak a kiutazáshoz érvényes útlevelet.⁵⁰ Mivel 1949 végén a román hatóságok szabaddá tették a kivándorlást, a kolozsvári zsidók is éltek ezzel a lehetőséggel, és tömegesen hagyták el a várost. König József titkár jelentéséből kitűnik, hogy a kolozsvári DZSK tehetetlenül szemlélte a cionistákon és vallásos zsidókon eluralkodó kivándorlási lázat, amely május végére csúcsosodott ki. A román kormány teljes jóváhagyásának köszönhetően a cionisták erőteljes propagandát fejtettek ki a zsidóság körében, az ország elhagyására buzdítva minden zsidót.⁵¹ Az említett jelentés finom kritikával illeti a kormányt a kivándorlás szabaddá tétele miatt. A hatalmas kivándorlási lázat mutatja az a tény, hogy 1950. május 31-ig Kolozsváron 1966 személy töltötte ki a kiutazást kérelmező nyomtatványt.⁵² A kolozsvári DZSK propaganda és felvilágosító munkával próbálta eltéríteni a zsidókat szándékuktól. Miután 1950 júniusától az RMP szigorításokat hozott a kivándorlás megfékezésére, a kolozsvári DZSK a saját kitartó, kivándorlás ellenes fellépésének tulajdonítja a kolozsvári zsidóság „lecsillapodását”. A kivándorlási hullám csökkenése azonban csak a központi pártvezetés által meghozott intézkedéseknek tulajdonítható, a városban élő zsidók között a kivándorolni szándékozók aránya nagyon magas maradt. Egy 1950 szeptemberében keltezett jelentés szerint ez a szám a 90%-ot is eléri.⁵³ A cionisták a következő évben is aktívak voltak, figyelmeztették a kolozsvári zsidóságot, hogy

49 Raportul: Comitetul Democrat Evreiesc Cluj cu ocazia conferenței secretarilor CDE Ardeal [Jelentés: A kolozsvári Demokrata Zsidó Komité részéről, az erdélyi DZSK titkárai konferenciájának alkalmából]. 1949. június 12., ANDJC, 1532. F, 4. d., 50. f.

50 Raport general al secretarului CDE Cluj pe perioada 1 octombrie - 31 octombrie 1949 [A kolozsvári DZSK titkárának általános jelentése 1949. október 1-31. időszakra]. 1949. november 15., ANDJC, 1532. F, 6. d., 121. f.

51 Raport General al secretarului pe luna mai [A titkárság általános jelentése május hónapra]. 1950. május 31., ANDJC, 1532. F, 14. d., 82. f.

52 Andreșcu-Nastasă-Varga: i. m. 185. irat: Notă despre atmosfera din rândul populației evreiești din județul Cluj în legătura cu emigrare [Feljegyzés a Kolozs megyei zsidóság körében uralkodó hangulatról, az emigrálás tekintetében], 459.

53 Raport de activitate a colectivului de evidență pe luna Septembrie 1950 [1950. szeptemberi jelentés a nyilvántartási kollektíva munkájáról]. 1950. szeptember 30., ANDJC, 1532. F, 13. d., 135. f.

amíg még valamilyen úton-módon lehet, hagyják el az országot, mivel 1952-től teljesen el fogják törölni a kivándorlást.⁵⁴

A számadatok tanúsága szerint 1947-ben Kolozsvár zsidó lakossága 6500 fő⁵⁵ volt. A következő két évben bekövetkezett csökkenés mértékéről nincsen adatunk, de a kolozsvári DZSK 1950-ben 4000⁵⁶-re, 1951-ben pedig 3200-re főre⁵⁷ becsülte a kolozsvári zsidók számát. Ennek ellentmondva egy 1950-ben, a Kolozs megyei Bizottság által készített jegyzék szerint Kolozsvár zsidó lakossága 5000 főt⁵⁸ számlált. A bonyodalomnak itt még nincs vége, mivel az 1956-os népszámláláson 4530 személy⁵⁹ vallotta magát zsidónak Kolozsváron.⁶⁰ Ennek fényében azt a következtetést vonhatjuk le, hogy 1947–1949 között Kolozsvárról kb. 1500-1800 zsidó távozott. Az 1949. év végi kivándorlást szabaddá tevő intézkedéseknek következtében pedig újabb 600–800 zsidó hagyta el a várost.

Meg kell jegyezni, hogy 1947 előtt nagyon sok Besszarábiából és Észak-Bukovinából érkezett zsidó telepedett le a városban, akik a magyar–román határon való átjutás reményében érkeztek Erdélybe. Mivel azonban az átjutást megszigorították, egyéb lehetőség hiányában Kolozsváron és más erdélyi városokban telepedtek le. Így az 1947–1949 közötti kivándorlás-hullámban feltételezhetően ezek hagyták el először a várost, mivel az eredeti terükben is a kivándorlás szerepelt. Az őshonos kolozsvári lakosság csak az 1949 végével engedélyezett kivándorlási hullámban látta a megfelelő alkalmat az ország elhagyására. A DZSK dokumentumai és az *Egységben* fellelhető cikkek is arról tanúskodnak, hogy csak 1949 első felétől kezdtek komolyabban foglalkozni a problémával a zsidóság cionista és vallásos tagjai.

54 Raport General pe perioada 1 decembrie - 23 decembrie 1951 [Általános jelentés a 1951. december 1. és december 31. közötti időszakra]. ANDJC, 1532. F, 14. d., 246. f. (Hibás számozás vagy elírás miatt a fólión 270-es szám szerepel)

55 Lówy: i. m. 362.

56 1950. szeptemberi jelentés a nyilvántartási kollektíva munkájáról. I. m.

57 Raport de activitate pe anul 1951 [Az 1951. évi jelentés]. 1952. március 1., ANDJC, 1532. F, 14. d. 258. f.

58 Andrescu-Nastasă-Varga: i. m. 185. irat, 459.

59 Dáné Tibor Kálmán et al. (szerk.): *Kolozsvár 100 éve*. A 2000. október 13–14-én rendezett konferencia előadásai. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2001. 359.

60 A DZSK általi becsléseket nem tartom hiteleseknek, valószínűleg rosszul becsülték fel Kolozsvár zsidó lakosságának a számát, mivel az adatok egymásnak ellentmondanak. Ha az 1956-os népszámlálást hitelesnek tekintjük, akkor feltételezhető, hogy nem következett be olyan magas fogyás a zsidók számában, ahogyan azt a DZSK adatai ábrázolják.

A legfőbb oka, hogy a kolozsvári zsidóság csak később csatlakozott az általános kivándorlási tendenciákhoz, a helyi zsidó azonosságtudatban keresendő. Az első világháború előtt a kolozsvári zsidóság – a budapesti zsidósághoz hasonlóan – „izraelita vallású magyar”-ként határozta meg magát. Ezekben a városokban a neológ polgárosult zsidóság a magyarokhoz hasonló életvitelt folytatott.⁶¹ Trianon után a kettős kisebbségi⁶² létbe süllyedt zsidóság nagy része továbbra is kitartott a magyarság mellett. A magyarság részvétele a holokausztban megpecsételte a két etnikum viszonyát, és a zsidóság már nem tudta vállalni a kettős kisebbséget, a magyar asszimilációs törekvés kilátástalanságát. Azonban, a múltban lezajlott asszimilációnak köszönhetően, a zsidóság nem tudott egyik napról a másikra szakítani magyarságával. Mivel a disszimiláció útján a zsidó öntudat nem kerekedett felül, ezért megrekedt a két élethelyzet között.⁶³ Különösen igaz volt ez Kolozsvár zsidóságára nézve, amelyet egy erdélyi publicista Gyöngyösi István diplomatával folytatott beszélgetésében úgy jellemezett, hogy „az elszenvedett szörnyűségek ellenére kitart a magyarság mellett”.⁶⁴ Ellentétben az erdélyi zsidóság többségével, akik teljesen kiábrándultak a magyarságból. Ez a kitartás fennmaradt 1948 végéig, amikor a magyarsággal való kibékíthetetlen problémák, a gazdaság államszocialista átszervezése, a növekvő antiszemitizmus a kolozsvári zsidóság szélesebb rétegeit is az emigrációs döntés meghozatalára késztették. Ioanid Radu a zsidók kiürítéséről írt művében úgy véli, hogy az 1952-ig zajlott kivándorlási hullámban a zsidók nagy része Moldovából és az Ókirályságból származott falusi vagy kisvárosi környezetben élt. A sors iróniája, hogy amikor 1950-ben a kolozsvári zsidóság többsége is a kivándorlás mellett döntött,⁶⁵ a román hatóságok szigorítások sorozatát vezették be. Erre a lépésre azért szánta el magát a román állam, mivel a kivándorolni készülőkhöz képest többségében képzett szakemberek (mérnökök, orvosok) és nagyon sok párttag volt, ami negatívan érintet-

61 Gáll Ernő: Kettős kisebbségben. *Korunk*, 1991. 8. sz., 258.

62 A kifejezés Gáll Ernőtől származik. Lásd Gáll: i. m.

63 Tibori Szabó: i. m. 238–239.

64 Fülöp Mihály – Vincze Gábor: *Revízió vagy autonómia. Iratok a magyar-román kapcsolatok történetéről (1945–1947)*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 1998. 16/D dokumentum, 83.

65 A kolozsvári zsidóság körében 1950 májusában éri el a kivándorlás a csúcspontját. Lásd Andrescu–Nastasă–Varga: i. m. 185. irat, 459.

te mind a román gazdaságot, mind pedig a káderhiánnyal küszködő no-menklatúrát.⁶⁶

A kivándorlók társadalmi összetétele az évek folyamán változott. A sze-gényebb zsidók, a középosztályon aluli réteg hagyta el az országot leghama-rabb. Az államosítás ideje alatt elkezdődött a polgári középosztály, a va-gyonnal rendelkező réteg emigrációja. Végül pedig a vallásos fiatalok és a vallásos zsidók is útra keltek. Azok a személyek választották a maradást, akik a felsőoktatásban tanultak, stabil munkahellyel rendelkeztek, családi állapotuk megkövetelte a maradásukat vagy pedig hittek a kommunizmus eszméjében.⁶⁷

A kolozsvári DZSK nagy hangsúlyt fektetett a kivándorolni készülők szándékának az eltérítésére. 1949 előtt a cionista szervezet tevékenységét próbálták korlátozni. Ez az eljárás azonban csak még jobban növelte a zsi-dóság kivándorlási hajlamát. Abban az időszakban, amikor a kivándorlás szabaddá vált (1949–1950), a DZSK már komolyabb lépéseket foganatosí-tott annak érdekében, hogy a kolozsvári zsidóságot helyben tartsa. Tevé-kenységének alapját a hétről hétre megrendezett kultúrelőadások, az Izrael-ből küldött levelek publikálása, és az „emberről emberre történő felvilágosí-tás” képezte. A felvilágosító munka lebonyolítása érdekében a szervezeti „kollektíva” látogatta meg hónapról hónapra a zsidó családokat. A meglá-togatottak száma változott, egyik alkalommal a 30 felvilágosítást végző akti-vista 350 családot látogatott meg, amelyből 13 családot sikerült meggyőzni az Izraelbe utazás visszamondásáról.⁶⁸

Az Izraelben uralkodó viszontagságos körülmények bemutatásában, amely egy újabb eszköze volt a DZSK-nak, nagy szerepet játszott az *Új Út*, amely az Izraelből küldött leveleket publikálta. A jelentések szerint a felvilá-gosító munka 1950 júliusától kezdett sikereket elérni,⁶⁹ de ahogy ezt már említettük, túlnyomórészt a hatalom által foganatosított intézkedéseknek, mintsem a DZSK tevékenységének volt köszönhető az emigrációs hajlam csökkenése. A kolozsvári zsidóság többségét ekkor már nem tudták eltéríte-

66 MOL, KÜM, Tárgy: Izraeli kivándorlók kérdése. 1950. június 7., XIX-J-1-j-Rom-16 doboz ...tétel00937-1950.

67 Interjú Lövith Egonnal. Az interjút készítette: Molnár Ildikó, Kolozsvár, 2003. március. <http://hu.centropa.org/index.php?nID=30&x=PXVuZGVmaW5lZDsgc2VhcmNoVHlwZT1CaW9EZXRhaWw7IHNIYXJjaFZhbHVlPTE3NDsgc2VhcmNoU2tpcD0yMDsgb3JpU1Q9Y2l0eTsgb3JpU1Y9QmFqYQ.> [Letöltve: 2012. június 30.]

68 Raport de activitate al colectivului organizatoric pe luna noiembrie [A szervezői kollektíva november havi jelentése]. 1951. december 1., ANDJC, 1532. F, 14. d., 224. f.

69 1950. szeptemberi jelentés a nyilvántartási kollektíva munkájáról. I. m.

ni szándékától. Csak egy kis értelmiségi és munkáscsoport tartott ki a kommunisták által deklarált célok elérése mellett.⁷⁰ E kis csoport tagjait tudták a DZSK aktivistái maradásra bírni.

A kolozsvári hitközségek „a szocializmus szolgálatában”

1948-ban létrehozott alkotmányában Románia vallásszabadságot hirdetett a különböző felekezetek számára. Csakhogy a kiépülő diktatúra, azon törekvése, hogy ellenőrző és irányító szerepét a társadalom minden részére kiterjessze, az egyházak függetlenségét sem kímélte meg. Az egyházak feletti monopólium megszerzése nagyon fontos volt a párt számára, mivel ezek mindig is erőteljes befolyást gyakoroltak az általuk hirdetett vallás követőire. Ennek érdekében a párt ideológiájával egyet nem értő vallási vezetőket olyan személyekre cserélték ki, akik feltétlenül hisznek (vagy legalábbis engedelmeskednek) a párt döntéseinek. Az egyházak oda nem illő elemektől való megtisztításának esett áldozatul a romániai zsidóság prominens vezetője, Alexandru Șafran országos főrabbi is. Miután személye nem kívánatosnak minősült, 1947. december 30-án kénytelen volt elhagyni az országot.⁷¹ Az 1948-ban kinevezett új országos főrabbi, Moses Rosen már megfelelt a Kommunista Párt elvárásainak, de valamelyest próbált egyes zsidó köröknek is segítséget nyújtani.⁷² 1949-ben, az ekkor már hatalma teljében lévő Munkáspárt végrehajtotta a két hitközség, a neológ és az ortodox irányzat egyesítését, teljesen eltörölve már addig is megcsorbított autonómiájukat.

Kolozsváron kezdetben a DZSK és a Hitközségek jól megfértek egymás mellett, mi több, a Hitközségek részt vettek a DZSK szociális és kulturális tevékenységében is. A DZSK lapja, az *Egység* kezdetben empátiával számolt be a hitközség gondjairól, híreiről, de a későbbiekben nyilvánvalóvá vált az eltávolodás.⁷³ A DZSK a marxi ideológia iránt nyitottabb neológ hitközséggel egész idő alatt jobb kapcsolatot ápolt, mint a tradicionális életmódot képviselő társaival. Bevett szokás volt, hogy a neológ hitközség által tartott rendezvényeken képviseltette magát a DZSK vezetősége is, jó alkal-

70 Andrescu-Nastasă-Varga: i. m. 185. irat, 459.

71 Leibovici-Laiș: i. m. 64.

72 Ioanid Radu szerint Moses főrabbi veszélyes játékot űzött: egyrészt a Kommunista Párt kegyeit keresve egyetértett a politikájukkal, még a teljes zsidó asszimiláció kérdésében is. Ugyanakkor próbálta fenntartani a cionistákkal való szövetségét anélkül, hogy támogatott volna egy általános exodust Izraelbe. Lásd Ioanid: i. m. 45–46.

73 Tibori Szabó: i. m. 110.

mat teremtve ezzel a demokrácia kiépítésének fontosságát hangsúlyozó beszédek megtartására. A DZSK-nak az újonnan megnyílt neológ zsinagóga avatásakor keletkezett problémák⁷⁴ megoldásában nyújtott segítségét a neológ hitközség levélben köszönte meg.⁷⁵ Az ortodox hitközség, az előbbivel ellentétben, kételkedőbb magatartást tanúsított az új hatalmi berendezkedés demagóg ígéreteivel szemben. Az általuk képviselt zsidó közösség nagyobb ellenállást fejtett ki a DZSK-nak a párt instrukcióit követő azon törekvésével szemben, hogy asszimilálja őket a létrehozandó szocialista társadalomba. A DZSK programot dolgozott ki a nehézségek leküzdése érdekében, és az ortodox zsidók gazdasági átrétegesítését irányozta elő, amelytől ellenállásuk letörését várta. E cél érdekében kötött olyan megállapodást a DZSK és a kolozsvári ortodox hitközség vezetősége, amelynek alapelvei a DZSK programját tükrözték vissza. A megbeszélés után kiadott közös nyilatkozat főbb pontjai leszögezték, hogy (1) Közös Bizottságot neveznek ki, amely az átrétegesítéssel, társadalmi segélyezéssel és az örökösök nélkül maradt zsidó javakkal foglalkozik; (2) a hitközség vezetőségébe két DZSK kiküldöttet kell delegálni; (3) (mindezek ellenére) az ortodox hitközségek autonómiája sérthetetlen.⁷⁶ A nyilatkozat első két pontja és a harmadik közötti ellentmondás vitathatatlan. Megszületésének oka gyaníthatóan az, hogy ekkor már a vallásos zsidó vezetők is felismerték Románia jövőbeni politikai berendezkedését, és feltételezték, hogy csak az ezzel való kollaboráció – vagy legalább látszatkollaboráció – segíthet kialakított életmódjuk fenntartásához, amihez az új hatalom jóváhagyása nélkülözhetetlen volt. Arra számítottak, hogy kisebb lesz a gazdasági átalakítás hatása rájuk nézve, ugyanakkor gazdasági és közösségi autonómiájuk nem szenved csorbát. Nem számítottak az 1948-ban bekövetkezett államosításra, az új vallási törvényre és a folyamatosan kialakuló párton belüli antiszemitizmusra.

Később, 1948-ban, a kolozsvári ortodox hitközség már érezte a hatalom nyomását függetlenségük felszámolására. Januárban pénzügyi visszaélések vádjával eltávolították a hitközség éléről a régi vezetőket.⁷⁷ Megpróbált ki-

74 A DZSK segédkezett Weisz Ignác neológ hitközségi alelnök leleplezésében, aki az említett zsinagóga megnyitásakor beszédében nem ítélte el a fasizmus gonoszságát, és nem tett tanúbizonyságot a demokrácia ereje mellett, amely nélkül a zsinagóga fel sem épülhetett volna.

75 A demokratikus szellem megerősödése a kolozsvári Neológ Hitközségben. *Egység*, II. évf., 74. sz., 1947. október 10., 4.

76 Új korszakot nyitó határozatok a CDE és az ortodox központi iroda közötti értekezleten. *Egység*, II. évf., 76. sz., 1947. október 24., 1.

77 Tibori Szabó: i. m. 112.

törni a DZSK és a párt harapófogójának szorításából, és a vallási intézmény egy olyan levelet fogalmazott meg, amelyben a „Hitközségek Federációjától való elszakadást propagálja”. A DZSK azonban „leleplezte” a „szeparatizmus” kísérletét, és arra sarkallták a hitközség vezetőségét, hogy egy olyan határozatot hozzanak a történések jóvátétele érdekében, amelyben feltétlen bizalmat szavaznak a Federációnak.⁷⁸

1948-ban a DZSK az átrétegesítésben nyújtott anyagi támogatás mellett a Hitközségeknek szociális ellátó szerepet is szánt.⁷⁹ A Nagy Nemzetgyűlés Elnökségének döntése értelmében az örökösök nélkül maradt zsidó vagyonok a Romániai Zsidó Hitközségek Szövetségének birtokába kerültek,⁸⁰ ezzel egy újabb feladatot róva a helyi hitközségekre. Jóllehet felelősségteljes munkának ígérkezett ezen vagyonok tárolása és leltározása, a javakkal nem rendelkezettek saját belátásuk szerint. Az örökös nélkül maradt zsidó vagyonoknak – a DZSK útmutatásai alapján – az átrétegesítést kellett szolgálni.

A kolozsvári hitközségek egyesítése

1918–1940 között és 1945 után is két világi zsidó érdekképviseleti szervezet próbálta befolyása alá vonni a hitközségeket, tudva azt, hogy a hitközségeken keresztül tudnak a legnagyobb hatást gyakorolni a zsidóságra. Az intézmény identitásformáló szerepét a vallási vezető (rabbi) és a világi előjárók (hitközségi elnök, alelnök, titkár stb.) zsidóságról vallott felfogása határozta meg. Az izraelita valláshoz való tartozás a többségi társadalomtól történő elkülönülést, másságot jelentette. Ebből a szempontból a hitközségek mindvégig egyfajta identitás-megőrző közösségként működtek, ezt a szerepüket pedig vezetőik álláspontja formálta. A második világháború előtt, attól függően, hogy ezek a vezetők a cionista mozgalom elkötelezettjei vagy az asszimiláció támogatói voltak, közvetlen vagy közvetett befolyást gyakoroltak a hitközség tagjaira.⁸¹

78 Raport: CDE din județul și orașul Cluj între 20 septembrie - 20 noiembrie 1948 [Jelentés: a kolozsvári és Kolozs megyei DZSK munkájáról 1948. szeptember 20. és 1948. november 20. között]. 1948. november 25., ANDJC, 1532. F, 14. d., 289. f.

79 Nagyjelentőségű kiszélesített tartományi V.B. ülés a Népközségek székházában. *Egység*, II. évf., 78. sz., 1947. november 7., 7.

80 A zsidó Népközségek tulajdonába mennek az örökös nélküli zsidó vagyonok. *Világosság*, V. évf., 149. sz., 1948. július 2., 3.

81 Gidó: *Úton...* Id. kiad. 76.

A második világháború után a helyzet csupán annyiban változott, hogy a többség, azaz a magyar társadalomhoz történő asszimiláció helyett, az új osztály nélküli társadalomhoz való csatlakozást hirdették a DZSK vezetői. Mivel a vallás és a hitközségek még mindig meghatározó szerepet játszottak sok zsidó életében, a DZSK ezeken keresztül látott esélyt az ideológiai terjeszkedésre. De nemcsak a kommunisták, hanem a cionisták is felhasználták az intézményeket saját programjuk kivitelezése érdekében. Ezt könnyen megtehették, mivel a vallásos zsidó vezetők jelentős része szimpatizált a mozgalommal. Kolozsváron is történt ilyen jellegű kooperációra példa, ahogy ezt az előbbieken ismertettük. A cionisták visszaszorítása, a vallási intézmények feletti teljes uralom megszerzése és a zsidó közösség fizikai elérése érdekében rendelte el az RKP a hitközségek egyesítését, amely autonómiájuk felszámolását eredményezte.

Országos szinten a hitközségek egyesítését a Hivatalos Közlöny 1949. július 12-i számában megjelent rendelet alapján hajtották végre. Eszerint a korábbi ortodox, neológ közösségek helyett minden városban egyetlen zsidó hitközség működhet, a Mózes hitű.⁸² Már az összevonás előtt a kolozsvári neológ hitközségben, és részben az ortodox intézményben is, nagy befolyással bírt a DZSK, köszönhetően az olyan tagoknak, akik mindkét intézményben képviselték magukat. A legfontosabb szerepet e kérdésben két személy, Dászkál Hugó és Fischer Dezső játszotta. A kolozsvári neológ és ortodox hitközség egyesítéséről az *Új Út* számolt be. Az eseményre 1949. július 19-én került sor, miután a Központi Hitközségek Szövetsége, Bukarestben meghozott határozata értelmében, előirányozta az „aktívabb együttműködést a különböző hitközségek között a demokrácia kiépítésének megkönnyítése érdekében”. Az ominózus napon összehívott gyűlésen a két hitközség vezetősége mellett a DZSK is képviseltette magát. A lap egy felhőtlen közös kompromisszumon alapuló egyesülésről számolt be. „A gyűlés lelkes hangulatban kimondta a két kolozsvári hitközség egybeolvadását... és az egységes Kolozsvári Zsidó Hitközség megalakulását.”⁸³ Az új intézmény megválasztott vezetőségét a következő személyek alkották: Elnök: Dászkál Hugó, elnökhelyettes: Hirsh Sándor, elnökség titkára: dr. Benjámín Sándor. A „lelkes” hangulat, melyet a cikk írója hangoztatott, annak volt betudható, hogy a hitközségek vezetői belátták, semmilyen ellenállás kifejtése nem segítene az ekkor már nyíltan diktatórikusan viselkedő hatalommal szemben.

82 Tibori Szabó: i. m. 190.

83 Az új szervezeti Szabályzat szellemében megalakult az egységes kolozsvári Zsidó Hitközség. *Új Út*, IV. évf., 165. sz., 1949. július 29., 3.

Így az országos kampányhoz hasonlóan Kolozsváron is lefolyt a zsidó vallási intézmények „demokratizálása”, ami nem jelentett mást, mint a hitközségek erőszakos egyesítését. Az új vallási szervezet – mind ideológiai, mind pedig adminisztratív szempontból – teljes mértékben a kommunista párt irányítása alatt álló DZSK befolyása alá került.⁸⁴ Mi sem mutatja ezt jobban, minthogy a megválasztott elnök és elnökhelyettes már kezdetektől a DZSK-ban tevékenykedett, és többször tanúbizonyságát adták annak, hogy méltóan szolgálják az új hatalmat.

Később megmutatkozott, hogy az egyesítésnek köszönhető DZSK befolyás nem az elvárt módon valósult meg. A Komité a hitközségek irányításával a hozzá tartozó hívek feletti befolyást is szerette volna megkaparintani, ami azonban nem valósult meg. A DZSK jelentései arról panaszkodnak, hogy miközben a hitközség vezetősége a kezükben van, az ortodox lakosság teljesen elzárkózik minden törekvésüktől. Reakciójuk nem mutatkozik meg közvetlenül, a passzív ellenállásban és az Izraelbe való kivándorlásban merül ki – állítja a jelentés. A hitközség ekkor 1600 taggal rendelkezett,⁸⁵ amely számarányában egy erős „reakciós” tömböt jelentett a párt és a DZSK számára. A vallásos zsidóságnak ez a passzív magatartása a továbbiakban is fennállott Kolozsváron, így a DZSK a hitközségen keresztül irányuló befolyása helyett a közvetlen kapcsolatfelvételre tért át, azonban új törekvéseit sem koronázta nagyobb siker.

A Román Kommunista Párt kiszolgálása

Miután teljesen a Román Kommunista Párt befolyása alá került, a Demokrata Zsidó Népközösség megszűnt a zsidóság érdekérvényesítő szerve lenni. A Kolozsváron megalakult szervezet folyamatosan veszítette el függetlenségét, 1947 végére az új hatalmi elit befolyása kikristályosodni látszott. Az előbbieken felvázolt tevékenységek, a cionizmus és kivándorlás elleni harc, a hitközségek feletti befolyás kialakítása mellett a kolozsvári DZSK más feladatokat is elvégzett. A párt iránymutatása mellett propagandát fejtett ki a Szovjetunió és a szocialista országok ellenfelének számító nyugati országok ellen, dicsőítette a Szovjetuniót – főleg a román-szovjet barátsági ünnepek alkalmából –, terjesztette a zsidóság körében a gazdasági

84 Tibori Szabó: i. m. 113.

85 Jelentés: A kolozsvári Demokrata Zsidó Komité részéről, az erdélyi DZSK titkárai konferenciájának alkalmából. I. m. 58. f.

átrétegződés, valamint a produktív munkában való részvétel gondolatát, és nem utolsósorban részt vett a zsidó intézmények centralizációjában.⁸⁶

„Az imperialista hatalmak ellen”

1947 márciusában a Truman-doktrína meghirdetésével a Szovjetunió és az Amerikai Egyesült Államok közti szembenállás hivatalosan is megnyitotta a hidegháború korszakát. A további összetűzések, mint a berlini válság vagy a koreai háború, mindenki számára egy újabb háború rémképeként hatottak. A kommunista hatalomnak szüksége volt az ellenfél démonizálására, és saját külpolitikai céljai – amelyeket a Szovjetunió határozott meg – békés beállítására. A marxista ideológia legfontosabb állítása – a munkásosztálynak a kapitalistákon aratott győzelme – szolgáltatott propaganda érvet a nyugati országok ellen való agitációra. Mivel a kapitalisták felett aratott győzelem váratott magára, megingatva a munkásosztály vezető szerepét, a párt legitimációját,⁸⁷ a propagandában a nyugati országokat úgy állították be, mint akik gazdasági és társadalmi téren jóval fejletlenebb szinten állnak, mint a szocialista országok. A DZSK tömegszervezeti jellegéből adódóan azt a feladatot kapta, hogy ezt az állítást a saját társadalmi csoportjában, a zsidóságban tudatosítsa.

Rózsa György, a Demokrata Zsidó Népközösség (DZSN) Tartományi Irodájának főtíkára már 1947-ben felhívta a figyelmet a zsidó szervezetek közös összefogására és állásfoglalásuk megtételére az „imperialista hatalmak ellen és a haladó erők mellett”.⁸⁸ Rózsa György mellett Kohn Hillel, az erdélyi zsidóság vezető személyisége is sokszor emelte fel hangját az imperializmus megosztó politikája ellen.⁸⁹ 1948-tól a kolozsvári DZSK gyűlésein, kultúrelőadásain és a zsidóság lapjában bevett szokássá vált a külpolitikai helyzet ismertetése. A Demokrata Zsidó Ifjak egyik közgyűlésén a nemzetközi helyzetet elemezték: „az angol-szász imperialista körök elnyomásra és kizsákmányolásra irányuló politikáját, valamint a görög, kínai,

86 Leibovici-Laiş: i. m. 40, 60–61.

87 Gyórrffy Gábor: *Cenzúra és propaganda a kommunista Romániában. A romániai magyar nyilvánosság korlátozása a kommunista diktatúra időszakában*. Komp-Press kiadó, Kolozsvár, 2009. 25. p.

88 Nagyjelentőségű kiszélesített tartományi V.B. ülés a Népközösségek székházában. *Egység*, II. évf., 78. sz., 1947. november 7., 7. p.

89 A CDE észak-erdélyi tartományi munkaértekezlet. *Egység*, III. évf., 91. sz., 1948. február 6., 1.

spanyol nép szabadságharcát az imperialista törekvések ellen”.⁹⁰ A zsidó nacionalizmus letörése érdekében indított kampányban a cionista mozgalmat az „imperializmus kémei” jelzővel bélyegezték meg. A koreai háború kitörésével a nyugati hatalmak megkapták az imperialista elnevezés mellett a „háborús uszító” jelzőt is. A Román Munkáspárt nemzetiségi kérdésben hozott határozata szolgált iránymutatásul a DZSK részvételéhez az imperialista uszítók elleni küzdelemben, amely fontos elemét képezte az 1949 utáni tevékenységüknek.⁹¹

A kolozsvári zsidók gazdasági átrétegesítése és a produktív munkába való beillesztése

A hatalomra került RKP-nak szembe kellett néznie az újra a kapitalista gazdasági modellre berendezkedni kívánó zsidóság problémájával. Mind a dualizmus időszakában, mind a két világháború között a főleg városi polgári zsidó lakosságban az értelmiségi pályák mellett felülreprezentált volt a kereskedelemben, hitelintézetnél és az iparban foglalkoztatottak aránya. Kolozsvárra is igaz volt ez a megállapítás. 1944 májusában, a kolozsvári zsidó gettó felállítását követően, 1500 keresztény jelentkezett mintegy 400 zsidó vállalkozás és bolt átvételére.⁹² A holokausztot túlélte kispolgári lakosság visszatérése után megpróbálta elkobzott üzlethelyiségeit, műhelyeit és felszereléseit visszaszerezni. 1946 szeptemberéig a kolozsvári Kereskedelmi és Iparkamarához 93 visszaigénylés érkezett.⁹³

Mivel a gazdasági magántulajdon és az ebből származó egzisztenciák nem feleltek meg az új ideológia követelményeinek, az átrétegződés kivitelezésével szerették volna megoldani a problémát. Az alaptétel szerint, korábban a zsidóság az egészségtelen rétegződésével váltotta ki a többi nemzetiség visszatetszését, s a tökéletes asszimilációt csakis a közösség átrétegesítése segítheti elő. Az antiszemitizmus megszüntetése érdekében a zsidó munkásoknak ugyanolyan arányban kell képviselniük magukat a munkában, mint a románoknak és a magyaroknak.⁹⁴ 1949 decemberében a DZSK Központi Bizottságának bukaresti ülésén konkrét intézkedéseket fogantatosított az átrétegesítés kérdésében. Utasították a helyi komitétákat a

90 Széles távlatok nyílnak a DZSISZ előtt. *Egység*, III. évf., 97. sz., 1948. március 19., 2.

91 A kolozsvári ZSDB plenáris ülése. Id. kiad. 4.

92 Brubaker, Roger – Feischmidt Margit – Fox, Jon – Grancea, Liana: *Nacionalista politika és hétköznapi etnicitás egy erdélyi városban*. L'Harmattan, Budapest, 2011. 110.

93 Tibori Szabó: i. m. 64.

94 Uo. 135.

munkanélküliek megfelelő iskolák és műhelyek felé irányítására, termelőszövetkezetek létrehozására, statisztika készítésére a zsidóság társadalmi és gazdasági helyzetéről.⁹⁵

1947-ben még a DZSK észak-erdélyi Tartományi Központja nagy hatalommal és befolyással rendelkezett a kolozsvári DZSK-ra, mivel egyazon épületben tevékenykedtek. Az átrétegesítés fontosságát átérezte az észak-erdélyi DZSK is, ennek megfelelően 1947. augusztus végén arról döntött, hogy külön részleget állít fel az átrétegesítési munkaprogram megvalósítására.⁹⁶ Az év végén a Tartományi DZSK konkrét tervekkel állt elő az átrétegesítő program lebonyolítása érdekében. Az *Egység* egyik cikke arról számolt be, hogy *Săvulescu* földművelésügyi miniszternek küldött memorandumában a zsidóság átrétegesítésével kapcsolatos földbirtokok és mezőgazdasági telepek létrehozására tett javaslatot. *Pătrășcanu* igazságügy-miniszternél tett látogatásuk során „ismertették az örökösök nélkül maradt zsidó vagyonok helyzetét. Ugyanakkor behatóan megtárgyalták ezeknek a vagyonoknak az átrétegesítés céljára való felhasználását”.⁹⁷ Ahogy már beszámoltunk róla, miután a Hitközségek Federációja megkapta ezeket a javakat, a kolozsvári DZSK bevonta a helyi hitközségeket is a feladatokba azért, hogy a vagyonok fölötti ellenőrzését fenntartsa, és ezeket az átrétegesítés szolgálatába tudja állítani. 1948-ban egy kolozsvári székhelyű irodát állítottak fel, amelynek ezen javak felkutatása, leltározása és raktározása volt a feladata.⁹⁸ Végezetül a vagyonok teljesen a DZSK fennhatósága alá kerültek, de mivel az átrétegesítési program kudarcot vallott, ezeket a vagyonokat a szervezet fenntartására használták fel.

Az észak-erdélyi DZSK Tartományi Központja átrétegesítési részlegének vezetője, Fischer Dezső 1948. május 1-ig felvázolt munkaprogramjában öt mintagazdaság indítását, a propaganda e célra való átszervezését, mezőgazdasági és ipari termelőszövetkezetek létesítését, valamint az örökösök nélkül maradt zsidó vagyonok felhasználását irányozta elő.⁹⁹ A kolozsvári DZSK ekkor már vezető helyen járt az átrétegesítési munkálatokban a többi erdélyi városhoz képest. Mivel itt volt a Tartományi Központ centruma,

95 Uo. 139–141.

96 Az új részleg neve átrétegesítési reszort (*Resorturi restratificare*). A CDE hírei. *Egység*, II. évf., 70. sz., 1947. augusztus 29., 2.

97 A CDE Tartományi központjának hírei. *Egység*, II. évf., 73. sz., 1947. október 3., 3.

98 Az örökösök nélkül maradt javak és a CDE feladatai. *Egység*, III. évf., 132. sz., 1948. december 3., 3.

99 A Tartományi reszortok jelentései (munkaprogram 1948. május 1-ig). *Egység*, III. évf., 91. sz., 1948. február 6., 4.

információban és anyagiakban is több támogatást kapott a központi DZSK-tól, emellett példamutató magatartást kellett tanúsítania a hálózat többi tagja felé. 1946 júniusában megalapították az Unirea¹⁰⁰ szövetkezetet,¹⁰¹ amely 1948-ban vált nagy jelentőségűvé a zsidók foglalkoztatásának átalakításában. 1947 őszén megnyitottak az ORT¹⁰² által szervezett tanfolyamok, amelyek a következő év februárjában már 123 hallgatóval működtek. A tavasz folyamán két mintagazdaság alakítása volt folyamatban.¹⁰³ Több nagyobb gyárral is felvették a kapcsolatot, amelyek hajlandóak voltak átlagban 15 embert fogadni, hogy ezek elsajátítsák a szakmunka alapjait.¹⁰⁴

A legnagyobb előrelépés az Apahidán, „Vasile Vaida” néven, a Joint támogatásával létesített átrétegesítési telep megnyitása volt 1948 márciusában. 30 család kötelezte el magát a telepen folyó mezőgazdasági munkára.¹⁰⁵ Jellemző az államszocializmusra, hogy a párt elvárásainak kielégítése végett a különböző intézmények élén álló vezetők jelentésükben nem a valós helyzetet festik le, hanem az elérni szándékozott eredményt. Ez történt a DZSK átrétegesítési osztályával is, mivel nem tudta teljesen kielégíteni a párt és a központi DZSK elvárásait. Az apahidai telepen dolgozók létszámáról Bukarestbe küldött jelentésekben több személy szerepel. De hasonló eset történt az ORT-tanfolyam létszámának megállapításakor is, ahol Pap Vera, az osztály vezetője egyik jelentésében elmondta: „164 beírt növendékünk van, ebből azonban 25 a Liceul Industrial és a Liceul Unic növendé-

100 Az Unirea szövetkezet az új lej bevezetéséig (1947. augusztus) mérsékelt tevékenységet fejtett ki. 1948-ban a szövetkezet vezetősége a következőkből állott: Fisch Sándor igazgató, Dászkál Hugó aligazgató és Weisz László kereskedelmi igazgató. 1948 elején üvegosztály alakításával próbáltak fejlesztéseket eszközölni benne. Ekkor a szövetkezetnek 17 alkalmazottja volt. Egy február végi jelentés azonban már a szövetkezet nehéz anyagi helyzetéről beszél, mivel nem kapták meg a beígért kölcsönt. Az újonnan megnyitott üvegipari részleg sem működött már. 1948 májusában az Unirea szövetkezetet veszteségesség miatt felszámolták. Weisz László – mint a legnagyobb hitelező – átvette az aktívákat és passzívákat.

101 Az egység jegyében zajlott le a Demokrata Zsidó Népközösségek konferenciája (Erdély zsidósága egy tömbben áll a Demokrata Blokk mellett a választási küzdelemben. *Egység*, I. évf., 5. sz., 1946. június 6., 1.

102 ORT – Organization for Rehabilitation Through Training, nemzetközi zsidó szervezet, amely a szakmai munkára való átképzést felügyelte.

103 A helyi szervezetek kiküldötteinek jelentései. *Egység*, III. évf., 91. sz., 1948. február 6., 2.

104 Jelentés a Gazdasági Bizottság munkájáról december 20. és január 20. között. 1948. január 25., ANDJC, 1532. F, 4. d., 33. f.

105 Jelentés: Kolozsvári Zsidó Népközösség. Jelentés a Gazdasági Bizottság működéséről 1948. február–március között. 1948. április 1., ANDJC, 1532. F, 4. d., 83. f.

ke, akiket azért írtunk be, hogy a bukaresti központ felé nagyobb létszámot tudjunk felmutatni”.¹⁰⁶

1948-ban mindkét intézmény hanyatlásnak indult. A visszafejlődés részben a zsidók ellenállásának, részben pedig az anyagi finanszírozás nehézségeinek tudható be. Szeptemberre az ORT-tanfolyamon résztvevők létszáma 104-re csökkent,¹⁰⁷ míg az apahidai telep már májusban – a Bukarestből megígért pénzüsszegek hiányában – csak nagy nehézségek árán tudta fenntartani magát.¹⁰⁸

A DZSK újságja – az *Egység* – a belső hivatalos jelentésekkel ellentétben megpróbált előnyös képet festeni a telep és az iskola működéséről. Az újság egyik munkatársa a Horea úti zsinagóga alagsorában, az ORT székelyén tett látogatását nagyon pozitívan festette le, és arról adott hírt, hogy a növendékek nagyon jól érzik magukat.¹⁰⁹ Az újság minden próbálkozása ellenére, a nyilvánvaló hiányosságok miatt az átrétegesítő telepről nem tudott ilyen előnyös képet adni. Egy telepessel készített interjúból kiténik, hogy az ott dolgozók többsége nem szívesen vesz részt a munkában. A telepnek van külön kultúrfelelőse, aki gondoskodik a mindennapi „kultúr-foglaltságról”. Legtöbbször a *Scinteia* felolvasása és az utána megrendezett vitaestek merítik ki ezt a tevékenységet.¹¹⁰ Egy másik cikk az Erdélyben működő átrétegesítési telepeken uralkodó viszonyokat taglalja. Általában megállapítható, hogy a telepeken a lakásviszonyok gyengék, és az érkezők 20%-a nem képes megszokni az új életkörülményeket. A cikk írója szerint ez nem jelent problémát, mivel Erdély-szerte vannak további jelentkezők. Ez az állítás már csak azért is kétséges, mert az apahidai telepen ekkor már nem nőtt a munkások létszáma, sőt nagyszámú fogyás volt tapasztalható. Már csak 37 személy tartózkodott a 167 holdas területen.¹¹¹

Az apahidai telep és az ORT-tanfolyam életében hatalmas változást idézett elő az 1949-ben lezajlott államosítás. Az ORT-t 1949 márciusában álla-

106 Jelentés: Az ORT beszámolója 1948. január 20 – február 20 közötti tevékenységéről. ANDJC, 1532. F, 4. d., 62. f.

107 Jelentés: Az ORT-iskola beszámolója 1948. szeptember 20-tól október 26-ig. ANDJC, 1532. F, 4. d., 263. f.

108 Jelentés a Gazdasági Bizottság tevékenységéről. Kolozsvári Zsidó Népközösség, 1948. május 24., ANDJC, 1532. F, 4. d., 132. f.

109 „Gazdagabb lettem egy érzéssel, melyet a két kezem alól kikerült munka okozott” – Látogatás a kolozsvári ORT iskolában. *Egység*, III. évf., 113. sz., 1948. július 16., 2.

110 A CDE brigádosi a telepek rostájában. Helyszíni megállapítások az apahidai átrétegesítési telepről. *Egység*, III. évf., 119. sz., 1948. augusztus 27., 2.

111 Mezőgazdasági telepek egykor és most az átrétegesítés szolgálatában. *Egység*, III. évf., 122. sz., 1948. szeptember 17., 1.

mosították,¹¹² az apahidai telep pedig később, júliusban ment át a földművelésügyi minisztérium hatáskörébe. Új hivatása pedig az lett, hogy „közvetítők kizárásával élelmezze az ipari munkásságot”.¹¹³ Mivel a DZSK ettől fogva nem gyakorolt semmilyen kontrollt e két intézmény felett, az átrétegesítés gondolata kikerült a DZSK céljai közül. 1949-ben a kolozsvári zsidók körében eluralkodott kivándorlási láz is szükségtelenné tette a további törekvéseket.

Miután az átrétegesítési kísérlet kudarcot vallott, a DZSK más eszközkhöz folyamodott annak érdekében, hogy „kinevelje” a zsidóságot a polgári beidegződésekből. 1949-ig a zsidó fiatalságot szakmunkásképző iskola elvégzésére és a közvetlen munkába való bekapcsolódásra ösztönözte. Azonban ezek a próbálkozások leginkább csak a retorika szintjén jártak eredménnyel. Egy példával szemléltetve: a Demokrata Zsidó Ifjak Szervezete – amely több cikk és jelentés szerint is magáévá tette a kommunista párt munkával kapcsolatos elvárásait – nem büszkélkedhetett a szocialista társadalom mintamunkásaival. Az 1948-as tanév végén a tagok iskolai végzettsége a következő képet mutatta: 13 inasiskolában, 10 elméleti gimnáziumban, 3 almérnöki szakon, 3 a szabadegyetemen, 14 a Bolyai és a Babeş Egyetemeken, 2 a Képzőművészeti Akadémián végzett.¹¹⁴ Összesen tehát 64-en.¹¹⁵ Mint látható, a tagok csekély hányada végzett szakmunkásképző iskolát, többségük értelmiségi pályára készült.

1949 végén, az ORT-iskola és az apahidai átrétegesítő telep államosítása után a DZSK közvetlenül próbálta elhelyezni a zsidókat a termelésben, külön „Produktív Munkába Elhelyező” osztály létrehozásával. Mivel az államosítás amúgy is megfosztotta a kereskedelmi, pénzügyi vagy kisipari üzlethelyiséggel rendelkező zsidókat tulajdonuktól, nem volt más lehetőségük (a kivándorláson kívül), mint az állami szféra valamely egységében elhelyezkedni. Az említett osztály létrehozása után a zsidók munkába való elhelyezése a források szerint nagyon jó irányban haladt. Havonta 50-70 embert

112 Raport de activitate al CDE Cluj, de la 20 februarie – 20 martie 1949 [A kolozsvári DZSK tevékenységi jelentése 1949. február 20 – március 20 időszakra]. 1949. április 4., ANDJC, 1532. F, 6. d., 7. f.

113 12 új traktorista kerül ki az állam kezelésébe átment apahidai mezőgazdasági kollektíva tagjai közül. *Egység*, IV. évf., 162. sz., 1949. július 8., 4.

114 A fel nem sorolt tagok még iskolai éveiket töltötték.

115 Az esztergpad és az iskolapad mellett egyaránt megállották a helyüket a DZSISZ lelkes fiataljai. *Egység*, III. évf., 112. sz., 1948. július 9., 7.

sikerült elhelyezni. Az *Új Út* szerint 1950 januárjáig 550¹¹⁶ zsidó illeszkedett be a termelési munkába.¹¹⁷ A következő év teljesítménye már nem volt ennyire kielégítő. Ekkor már csak 187 embert sikerült elhelyezni, közülük 102-t a termelésbe és 85-öt az adminisztrációba.¹¹⁸ A következő évben még találunk utalást arról, hogy a zsidók elhelyezése tovább folytatódik. Ezek szerint a „munkába helyező osztály” 10 taggal működik, akik azon fáradoznak, hogy meggyőzzék a zsidó ifjakat arról, hogy a kereskedelem és az adminisztráció helyett a termelő munkában helyezkedjenek el. A forrás szerint 1952 májusában 34 személyt irányítottak vállalatokhoz, ezekből 12 a közvetlen termelői munkában helyezkedett el.¹¹⁹ A kolozsvári DZSK képtelen volt megváltoztatni a zsidóság azon attitűdjét, hogy a fizikai, szakmunka helyett az adminisztrációban helyezkedjenek el. A zömében felsőoktatásban szerzett képesítésüknek köszönhetően a kolozsvári zsidók a közvetlen termelői munka helyett a gyárak és állami intézmények adminisztratív állásait preferálták a munkakeresés során.

A kolozsvári DZSK működése

A kolozsvári DZSK működése a hatalmi viszonyoknak megfelelően évről évre változott. Ezt a fentebb felvázolt főbb tevékenységek: a propaganda, az átrétegesítés, a cionisták elleni fellépés is tükrözte. Míg közvetlenül a háború után az intézmény többnyire szociális ellátásra és jogi problémák megoldására rendezkedett be, addig ezen feladatok 1947-től teljesen megszűntek. A váltás után igaz, hogy teljesen az új hatalom befolyása alá került, de még fenntartott két funkciót, amellyel a zsidóságot előnyösen segítette. A kulturális események szervezése mellett megemlíthető az IOVR¹²⁰ törvény alá eső zsidók adminisztratív ügyeinek intézése.

116 Ez a szám így önmagában túlzás. A forrás nem részletezi, hogy ezek közül hányan helyezkedtek el az adminisztrációban. A szám magyarázható a megnövekedett munkanélküliséggel, de akár azzal is, hogy a zsidók így próbálták kijutni az országból. Tudniillik sokan úgy gondolták, csak úgy van esélyük kiutazási okmányok beszerzésére, ha megmutatják a pártnak és a DZSK-nak, hogy hithűen szolgálgják majd Izraelben is a kommunizmust.

117 A kolozsvári ZSDB tevékenységéről. *Egység*, V. évf., 112. sz., 1950. január 18., 5.

118 Az 1951. évi jelentés. I. m. 260. f.

119 Hogyan végzi munkáját a tartományi ZSDB munkába helyező kollektívája. *Új Út*, VII. évf., 314. sz., 1952. június 20., 1.

120 Invalizi, Orfani, Văduve de Război - Rokkantak, árvák, hadi özvegyek segélyezése és kártalanítása.

A kolozsvári DZSK vezetősége

A szervezet vezetősége, a párt iránti lojalitásától és az ideológiai megfelelés hamis látszatától függött. Mivel 1948 közepéig a kolozsvári Komité együttműködött a cionista szervezetekkel, ezért vezetőségében és tagjai között is megtalálhatók voltak a baloldali cionizmus képviselői. Hirsch Sándort 1947 szeptemberében ismeretlen okok miatt dr. Neumann Jenő¹²¹ váltotta az elnöki székben. A váltás meghozta az előrelépést Fischer Ernőnek is, aki társ-alelnöki posztról ügyvezető alelnöki posztra emelkedett a szervezet hierarchiájában. Kettőjük mellett meghatározó szerepet játszott dr. Kaim Miklós főtitkár, aki 1946 júniusától töltötte be ezt a pozíciót.¹²² Ezt követően az elnök nem látott el konkrét feladatokat a szervezet életében. Szerepe és személye olyan protokolláris megnyilvánulásokban merült ki, mint a DZSK tartományi ülésein való megjelenés vagy a városban szervezett nagyobb rendezvényeken való felszólalás. A főtitkár szerepe ekkor még kisebb jelentőséggel bírt. Dr. Kaim Miklós leginkább a jogi ügyletek rendezésében volt érdekelt. A feladatok túlnyomó részét az ügyvezető alelnök, Fischer Ernő¹²³ végezte. Ő írta a szervezet tevékenységéről a beszámoló jelentéseket, a szociális intézmények fenntartásán ügyködött, az átrétegesítési program beindításán dolgozott. Buzgó kötelezettségvállalása miatt 1948. április 22-én elöléptették ügyvezető elnöknek, de az elnöki posztot továbbra

121 Dr. Neumann Jenő személyéről nem sok információ áll rendelkezésünkre. A két világháború között ügyvédként dolgozott Kolozsváron. A 30-as évek elejétől részt vett az illegális kommunista mozgalomban. Tagja volt a Dumaposta irodalmi törzsszintal társaságnak, amely a kolozsvári New York kávéház nagytermében székelt. A Holokauszt idején közeli barátai bujtatták el Kolozsváron. Lásd Balogh Edgár (főszerk.): *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon*. I. kötet, Kriterion, Bukarest, 1981., 274–275.; Löwy: i. m. 242–243.; Beke György: *Meghívó nélkül*. Magvető, Budapest, 1979, 192.

122 „Hozza el az újév romjaik felépítését, reményeik és vágyaik beteljesülését”. *Egység*, II. évf., 72. sz., 1947. szeptember 19., 1.

123 Fischer Ernő (Lvov, 1906. június 1. – 1977. április 5., Kolozsvár) – szerkesztő, újságíró, műfordító. Barabássy Erzsébet férje. Középiskolát Gyulafehérváron végzett, Párizsban folytatott egyetemi tanulmányokat. Közírói pályáját a kolozsvári *Új Kelet*nél kezdte 1923-ban (Bányai János naplója szerint 1924-ben érettségizett, és akkor került az újsághoz) mint párizsi tudósító. Kalló Miklós szerint Fischer Ernő Párizsban Vlagyimir Zsobotinszky titkára volt egy ideig. 1928–1929 között a *Noar*, az *Új Kelet* ifjúsági lapjának szerkesztője. 1947–48-ban az *Egység* főmunkatársa, majd a Tudományos Könyvkiadó kolozsvári magyar szerkesztőségét vezette (1952–58); kezdeményezésére indult meg a Gazdaságtörténeti Tanulmányok és a Jogi Kiskönyvtár c. sorozat. Lásd: *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon*, I. kötet. Id. kiad. 308.; Löwy: i. m. 279, 508.

is Neumann Jenő töltötte be. Az alelnökök dr. Fekete György¹²⁴ és Steuermann György lettek, a főtitkári poszt változatlan maradt.¹²⁵

Fischer Ernő azonban nem sokáig tölthette be új funkcióját. 1948 második felében elkezdődött a cionizmus elleni kampány. Mielőtt azonban Kolozsváron is leszámoltak volna a cionista szervezetekkel, a DZSK-t megtisztították cionista szimpatizánsaitól. 1948. november 3-án tartották a kolozsvári DZSK nagyválasztmányi ülését, ahol a Tartományi Központ titkára Fischer Ernő leváltását javasolta, arra hivatkozva, hogy nagyon ambiciózus tetteket hajtott végre, de nem volt képes „a kollektív munkamódszert elsajátítani”, és tagja volt a cionista szervezetnek. Fischer az önbírálat jegyében elmondta, hogy teljesen egyetért a leváltásával, és megérti az átszervezés szükségességét. Kaim Miklós helyett König Józsefet javasolták a főtitkári székbe. Az új főtitkár ideológiailag és társadalmi háttere szempontjából is – cipész munkás – megfelelt az RMP által lefektetett új irányelveknek.¹²⁶ A régi vezetők, akik a két világháború között is baloldali irányultságúak voltak, lassan kiszorultak a szervezet életéből. 1949-től kezdődően a „régikommunisták” leváltása új, politikailag megfelelően képzett egyénekre nemcsak ebben a szervezetben volt tetten érhető, hanem a párt által ellenőrzött összes intézményben megvalósult.

König József, az új titkár, teljesen átvette a kolozsvári DZSK vezetését. Ő írta a jelentéseket a bukaresti központnak, és ő döntött a nagyobb horderejű kérdésekben is. Az ő kezében összpontosult a „reszortok”¹²⁷ munkája, ami nem azt jelentette, hogy ő diktálta a szabályokat, csupán végrehaj-

124 Fekete György (Alsóvárca, 1911. május 15. – 2002) – jogi író. Középszkolát Szilágysomlyón végzett. Jogi diplomát Kolozsvárt szerzett 1935-ben, a párizsi Sorbonne-on folytatott tanulmányokat. Ügyvédi irodában dolgozott Kolozsvárt, s bekapcsolódott az illegális RKP munkájába. A második világháború alatt munkaszolgálatra vezényelték, majd orosz fogságba került. 1945-ben szökött meg, és tért haza Kolozsvárra. Hazatérése után szövetkezeti jogtanácsos (1945–47), majd a Bolyai, illetve Babeş–Bolyai Egyetem jogi fakultásán előadó tanár. Az *Új Út* c. politikai hetilap felelős szerkesztője (1949–53). Jogi írásait a *Justiția Nouă*, a *Studia Universitatis Babeş-Bolyai* és a *Korunk* közölte. Egyes tanulmányai külföldi német folyóiratokban is megjelentek. Egyetemi tankönyveket szerkesztett, részt vett *A Román Népköztársaság alkotmánya* c. munka (1957) szerkesztésében. Lásd: *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon*, I. kötet. Id. kiad. 359.; Löwy: i. m. 441.

125 A kolozsvári CDE közbenjárására harminchárom éves korig pályázhatnak az orvosok a katonai állásokra. *Egység*, III. évf., 103. sz., 1948. május 7., 3.

126 Új vezetőség a kolozsvári CDE élén: *Egység*, III. évf., 130. sz., 1948. november 19., 2.

127 A DZSK különböző ügyekben létesített alosztályait, munkaközösségeit jelenti.

totta a felsőbb utasításokat. A zsidóságnak kijelölt új célok szerint szervezte át az különböző reszortokat. Nevüket „kollektívára” változtatták az együttes munka jelképeként. A legfontosabb kollektívák élére új, „megbízható” egyéneket neveztek ki. A szervezeti kollektíva – élén Noé Arthurral – feladata a zsidók közvetlen felvilágosítása és mozgósítása volt. A Pap Vera vezette kultúrkollektíva a hétről hétre megrendezett kulturális előadásokért felelt. A nyilvántartó kollektíva, amelyet Goldstein Ferdinánd irányított, a zsidók termelésben való elhelyezését igazgatta. Ezenkívül megmaradt a gazdasági, átrétegesítési, adminisztrációs kollektíva is, de ezeknek a szerepe jelentéktelenné zsugorodott.

A kivándorlás növekedésével és a gazdaság átalakításával a kollektívák tevékenysége folyamatosan hanyatlásnak indult, a zsidóság elfordult a DZSK-tól. Felsőbb utasításra többször hajtottak végre ellenőrzéseket és átalakításokat a szervezet összetételében, de ezzel nem tudták megoldani a fő problémát, a zsidóság elfordulását az új államszocialista rendszertől. A DZSK több tagja, olyanok, akik addig hittek az ígéreteknek és elkötelezetek voltak a párt iránt, elfordultak a Komitétől és kivándoroltak az országból. Így tett például Noé Arthur, akiről az *Új Út* cikkírója úgy nyilatkozott, hogy „hosszabb időre eltávozott”.¹²⁸ Nyilvánvalóan leplezni akarták azt a tényt, hogy már az emigrációt ellenző szervezet tagjai is kezdik elhagyni az országot.

Míg 1949-ben a szervezeti kollektívákban 126 személy tevékenykedett, addig 1951-re már csak 24 aktivista jelent meg a DZSK által tartott gyűlésen.¹²⁹ A hanyatlás a DZSK minden területén érezhetővé vált. 1952-ben az egész DZSK-ban 15–20 aktív személy maradt. A DZSK titkára és a kollektívák vezetői megpróbálták jelentéseikben leplezni sikertelenségüket. 1948–1949-ben a hibákat a cionisták agitációjának és demokráciaellenes ténykedésének tulajdonították. Később a jelentéseket egyszerűen a munkatervekhez igazították, teljesen eltorzítva a valóságot. A hibákat ekkor már a kötelező önbírálat jegyében vallották meg. Sok jelentésben egy adott tevékenységet egyszerre mutattak be úgy, mint a szervezet erős oldalát és egyben gyengeségét is. A kolozsvári tartományi titkár is bevallotta a zsidó lapnak adott interjújában, hogy „a munkajelentések csak részben tükrözik eredmé-

128 A kolozsvári ZSDB plenáris ülése. Id. kiad., 4.

129 Raport de activitate al colectivului organizatoric pe perioada de 1 iunie - 30 iunie [Jelentés a szervezői kollektíva június 1. és június 30 közötti tevékenységéről]. 1951. július 2., ANDJC, 1532. F, 14. d., 90. f.

nyeinket és hiányosságainkat.”¹³⁰ Mivel a Tartományi DZSK nem ellenőrizte le az információkat, a kozmetikázott jelentések a szervezet fennállásáig folyamatosan készültek.¹³¹ Sem a munkatervek, sem az önbírálat nem tartalmazott már valós információkat, azok a felsőbb vezetés által megkövetelt statisztikákkal voltak teletűzdelve.

1948 elején a kolozsvári DZSK befolyása kiterjedt a város minden egyes zsidó intézményére. Ekkor 15 különböző tagszervezettel rendelkezett, amelyeket a párt útmutatásainak megfelelően próbált irányítani. Ezek a tagszervezetek a következők voltak: Poale Czedek¹³², OSE¹³³, DZSISZ¹³⁴, ORT, Poale Cion, „Ichud”, „Mismár”, Neológ Hitközség, Ortodox Hitközség, „Ceire Agudath”, ASEBUS, Mizrachi¹³⁵, „Haoved Hacioni”¹³⁶, Antal Márk Diákegyesület.¹³⁷

Az államosítások megkezdésével a kolozsvári DZSK-nak nemcsak javaitól kellett megválnia 1949-ben, de tagszervezeteit és intézményeit is a kormány fennhatósága alá vonták. 1949. január 24-én került sor a Demokrata Zsidó Ifjak Szervezetének a megszüntetésére. A szervezet vezetősége a szocializmusban megszokott lelkesedéssel vette tudomásul a döntést. Elmondták, mindent megtesznek, hogy egységes ifjúsági szervezetbe tömörüljenek, amellyel eltűnnek „az utolsó korlátok is, amelyek az együtt élő népek igazi testvériségének útjában még fennállnak”.¹³⁸

A március-áprilisban végbement államosítási hullámban a még megmaradt létesítmények is kikerültek a DZSK fennhatósága alól. Így az állam fennhatósága alá került az ORT-iskola, az OSE, az árvagondozó, a népkonyha és a gyermekotthon.¹³⁹ Az államosítás után a DZSK lecsupaszított szervezet maradt, szinte semmilyen konkrét dologban nem tudott a kolozsvári zsidó lakosság rendelkezésére állni. Az államosítás után minden volt zsidó

130 Jobb tervszerűsítéssel és a feladatok teljesítésének ellenőrzésével javítsa meg munkáját a kolozsvári ZSDB. *Új Út*, VI. évf., 280. sz., 1951. október 26., 2.

131 Ua.

132 Iparos egyesület.

133 A DZSK szociális osztálya.

134 *Demokrata Zsidó Ifjak Szervezete - Organizația Tineretului Democrat Evreiesc*.

135 Ortodox vallásos cionista szervezet.

136 Jelentése: Cionista Dolgozó. Cionista szervezet.

137 Beszámoló és munkaanalízis az 1948. márc. 28-i általános választásokról. 1948. március. 28., ANDJC, 1532. F, 4. d., 70. f.

138 A Demokrata Zsidó Népközösség ifjai az egységes ifjúsági szervezet megteremtéséért. *Világosság*, VI. évf., 20. sz., 1949. január 27., 5.

139 Raport de activitate pe perioada 20 martie - 20 aprilie [Tevékenységi jelentés 1949. március 20. - április 20. időszakra]. 1949. április 20., ANDJC, 1532. F, 6. d., 33. f.

intézményt a centrális hatalom működtetett, kiszorítva az addigi célközön-
séget: a zsidó egyéneket.

A DZSK és a zsidó kultúra

A központi DZSK mindig is fontos feladatának tartotta a kulturális értékek terjesztését, amelynek köszönhetően tovább örökíthetik a jiddis nyelvet. Emellett iskolákat, színházakat, könyvtárakat alapított a zsidó közö-
ség számára.¹⁴⁰ A kolozsvári DZSK – követve az országos példát – nagy hangsúlyt fektetett a zsidó kultúra megjelenítésére. A hétről hétre megren-
dezett kultúrelőadások jelentették e tevékenység állandó eseményét. Az elő-
adások látogatottsága mindig kielégítő volt, akár a szovjet jiddis irodalom-
ról, akár a magyar költőkről szólt. 1949 májusában a kolozsvári DZSK saját
kórust alapított, amely több rendezvényen is sikeresen szerepelt. A kulturá-
lis előadások 1947 elején még nem álltak teljesen a propaganda szolgálatá-
ban. A propaganda itt is érezte hatását, de legtöbbször külön volt választ-
va az előadástól. Az elkövetkező években nemcsak a kulturális előadások
kereteit töltötte meg a pártpropaganda, hanem tartalmukat is. Így olyan
rendezvényekre került sor, amelyeken a gazdasági átalakításokat vagy a
szovjet–román barátságot népszerűsítették. Gáll Ernő az egyik ilyen össze-
jövétel alkalmával „Sztálin elvtárs zseniális tanítása a békeharcról” címmel
tartott előadást.¹⁴¹ De akár olyan magyar költőkről is hallhatott előadást a
kolozsvári zsidóság, mint József Attila vagy Salamon Ernő.¹⁴² Meg kell je-
gyezni, hogy bármilyen témáról legyen is szó, nem bújhatott ki az ideológiai
és politikai köntösből.

Az erős ideológiai szorítás az 1949 elején újraalakult IKUF-t¹⁴³ sem
kerülte el, mivel a DZSK szoros ellenőrzése alatt tartotta azt. A szervezet
deklarált célja az volt, hogy jiddis nyelvi programokat szervezzen, és a nem-
zetiségi törvényt figyelembe véve küzdjön az elszigetelődés ellen.¹⁴⁴ A szer-
vezet kezdetben jól működött, de később bírálat érte, mivel „nem vitte elég
következetesen a harcot a polgári nacionalizmus és cionizmus befolyása el-
len”.¹⁴⁵ Az IKUF sikerességét jól mutatja, hogy 1950-ben négy kulturális

140 Rotman: i. m. 117.

141 A ZSDB-ok kultúra-tevékenységéről. *Új Út*, VI. évf., 248. sz., 1951. március 23., 6.

142 Kolozsvár. *Új Út*, IV. évf., 154. sz., 1949. május 13., 10.

143 Jiddis Nyelvű Kulturális Egyesületet.

144 Jiddis Nyelvű Kulturális Egyesület. *Egység*, IV. évf., 141. sz., 1949. február 4., 2.

145 A kolozsvári ZSDB plenáris ülése. Id. kiad., 4.

rendezvényén összesen 1826 személy vett részt.¹⁴⁶ Az IKUF rövid fennállásáról elmondható, hogy a DZSK tagszervezeteként a legnagyobb vonzerőt gyakorolta a kolozsvári zsidóságra. Ez annak volt köszönhető, hogy valódi kulturális előadásokat szervezett, és megpróbált ellenállni a DZSK azon törekvésének, hogy politikai előadásokká alakítsák tevékenységüket.

A kolozsvári DZSK fontos megvalósításának tekinthetjük a zsidó közösség számára alapított könyvtárat. A nyitó ünnepségre 1948. november 7-én került sor a Március 6. utca [Szentegyház utca, jelenlegi neve Iuliu Maniu] 37. szám alatti helyiségében. Hirsch Emília könyvtáros kapta a megtisztelő feladatot, hogy őrködjön a 24 ezer kötetes gyűjtemény felett.¹⁴⁷ A könyvtár létrehozásának ötlete már 1947-ben felmerült, de csak 2 év alatt tudták a tulajdonos nélkül maradt zsidó könyveket összegyűjteni és felleltározni. A könyvtár nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, mivel 1950-ben a létesítmény látogatottsága megcsappant.¹⁴⁸ A könyvtár fenntartása gazdaságilag nagyon megerőltető volt a DZSK számára, bővítését csak adományokból tudták fedezni.

Szociális tevékenységek

1947–1948-ban a DZSK még rendelkezett szociális intézményhálózattal, amelyet a kolozsvári zsidóság életkörülményeinek javítása érdekében tartott fent. 1947 végén még olyan szociális intézményeket működtetett, mint az Árvagondozó, az Aguda gyermekotthon, az Antal Márk diákotthon és a népkonyha. Az 1947 végére Romániát sújtó gazdasági nehézségek ezen intézmények fenntartására is kihatással voltak. Az év végén két gyűlést is szerveztek a különböző szociális létesítmények problémáinak megoldása érdekében. A Joint-szállítmányok akadozása miatt az ortodox hitközség már nem tudta ezen intézmények ellátását fedezni, így a DZSK vette át a kezdeményező szerepet. Az első értekezleten a népkonyha sorsát tárgyalták meg, mivel ez volt a legrosszabb anyagi helyzetben. Végül Fischer Ernő oldotta meg a problémát azzal az ötletével, hogy bélyegek árusításával fedezék a népkonyha költségeit. A bélyeg ára megegyezett egy ebéd összegével. Az elnök kikötötte, hogy csak olyanok használhatják a népkonyhát, akik

146 A zsidó Demokrata Bizottságok elemzik az 1950 évi tevékenységüket. *Új Út*, VI. évf., 245. sz., 1951. február 23., 2.

147 A demokrata Zsidó Népközösség könyvtáratató ünnepsége. *Világosság*, V. évf., 261. sz., 1948. november 10., 2.

148 A kolozsvári ZSDB tevékenységéről. *Új Út*, V. évf., 188. sz., 1950. január 18., 5.

részt vesznek az ORT tanfolyamán „így a produktív munka felé vezető útra lépnek”.¹⁴⁹

A népkonyha finanszírozásának ideiglenes megoldása csak egyetlen lyukat tömött be a szociális intézmények anyagi problémákkal szaggyatott zsákjában. Egy újabb gyűlés keretei között, amelyet a szociális intézmények anyagi helyzetének megvitatása érdekében hívtak össze, permanens megoldást találtak. Azt már eldöntötték, hogy az örökösök nélkül maradt zsidó vagyonokat az átrétegesítés szolgálatába kell állítani, és ezeket nem lehet szociális kiadásokra fordítani. A szociális intézmények finanszírozási problémáját úgy oldották meg, hogy plusz adót vetettek ki a kolozsvári zsidóságra,¹⁵⁰ feltételezhetően még nagyobb ellenszenvet váltva ki belőlük a DZSK iránt. 1948-tól minden szempontból teljes váltás következik be a DZSK életében. Ez kihatott az addig végzett szociális tevékenységekre is. Az államosítás kivonta a DZSK hatásköréből a szociális intézményeket, így e tekintetben is megszűnt a zsidók szélesebb tömegeivel fenntartott kapcsolata.

A kezdeti években a DZSK tagszervezete, a Nőegylet fejtette ki a leghatékonyabb szociális munkát a kolozsvári zsidóság körében. 1948 januárjában azonban vége szakadt addigi függetlenségének, és a Komité Női csoportjaként beolvadt a DZSK keretei közé.¹⁵¹ A beolvadás nem csak névváltoztatással járt együtt, azért volt rá szükség, hogy a DZSK be tudja vonni ezt a csoportot is az elvégzendő feladatokba (propaganda, produktív munkára nevelés). A beolvadást kimondó gyűlésen az egyik résztvevő megjegyezte, hogy a Nőegyletnek szakítania kell a csak jótékonycodásból álló tevékenységével, és a férfiakkal közösen kell, hogy elvégezzék azokat a feladatokat, amelyek a zsidóságra várnak.¹⁵² Ezek után a Női csoport szociális tevékenységekben nyújtott szerepe lassú sorvadásnak indult. Új politikai szerepköre főleg a zsidó lakosság felvilágosítását foglalta magában, de lassan az egész csoport megszűnt és beleolvadt a különböző kollektívákba.

A DZSK észak-erdélyi tartományi központja és a kolozsvári DZSK közös fellépésének köszönhetően 1948-ra sikerült elérniük, hogy a Szovjetunióba munkaszolgálatra kivezényelt, majd magyar katonákkal együtt hadifog-

149 A kolozsvári Népközösség közbelépése biztosította a Népkonyha fennmaradását. *Egység*, II. évf., 82. sz., 1947. december 5., 2.

150 Saját erőnkől kell gondoskodnunk jóléti intézményeink fenntartásáról. *Egység*, II. évf., 84-85. sz., 1947. december 19., 4.

151 Az új vezetőség tagjai a következők lettek: elnök: Krausz Irén, alelnökök: Schwarz Márta és Dévényi Márta, főtítkár: Pap Vera, titkár: Holder Rózi.

152 A kolozsvári Zsidó Nőegylet beolvadt a CDE-be, és csatlakozott az Egyesült Női Szervezethez. *Egység*, III. évf., 90. sz., 1948. január 30., 2.

ságba esett zsidók második csoportját is hazaszállítsák. A hazaérkező hadifoglyoknak nyújtott segítség a DZSK utolsó olyan akciójának tekinthető, amelyben nagyobb számú zsidó ellátásáról gondoskodott. A hadifoglyok 1948 júliusában tértek haza, a DZSK fogadási ünnepséget rendezett tisztelőikre. A szervezet előkészületek sorozatát hajtotta végre, amelyek azt a célt szolgálták, hogy kielégítsék a hazatérő zsidók alapvető szükségleteit, és megkönnyítsék beilleszkedésüket az új társadalmi rendbe. A Joint támogatásával ruhaneművel látta el a hazatérőket, így minden hadifogoly egy rend ruhát, két rend fehérneműt és cipőt kapott, emellett egy 29 ágyas átmeneti otthont létesítettek a hazatértek elszállásolására. A hitközségek készpénz-segélyben részesítették őket, míg a DZSK jogügyi osztálya állampolgárságuk elrendezésén fáradozott.¹⁵³ A DZSK-nak a hazaérkezettekkel szemben nem volt más elvárása, minthogy bekapcsolódjanak a termelő munkába, és a proletár tömegekkel együtt segédkezzenek a szocializmus építésében.

A DZSK a kolozsvári zsidók szolgálatában

A Demokrata Zsidó Komité elszántan küzdött, hogy a holokaustt során árván maradt zsidó gyerekeket, rokkanttá vált és megözvegyült zsidókat bekapcsolják az IOVR segélyezésébe. A törvény végül 1948 márciusában született meg. Az *Egység* arról számolt be, hogy amíg Alexandru Alexandri-ni régi pénzügyminiszter volt hatalmon, nem jöhetett létre ez a kezdeményezés, de miután egy „demokratikus egyén” került a posztra, minden akadály elhárult a döntés meghozatala elől.¹⁵⁴ A törvény meghozatala után a konkrét megvalósítások egy ideig vártak magukra. A helyi komitéknek az adminisztrációs ügyek rendezésébe való bevonása felgyorsította a rászoruló segélyezését. A könnyítés abban állott, hogy a DZSK Központi Bizottsága igazolta a deportálásból származó IOVR igényjogosultságokat.¹⁵⁵

A kolozsvári DZSK saját irodájában rendezte be a fogadóhelyiséget, ahol az érintetteknek a szükséges papírmunkát (hitelesítést, igazolást, kérelmet) el tudták intézni. A DZSK a szükséges iratok beszerzését díjmentesen végezte. Az IOVR-kérésekkel foglalkozó csoportot Zelig Jenő vezette. Mi sem mutatja jobban az iroda szükségességét és sikerét, mint az, hogy július

153 Az összes fontos kérdéseket megtárgyalták a CDE kolozsvári tartományi végrehajtó-bizottságának legutolsó ülésén. *Egység*, III. évf., 111. sz., 1948. július 2., 8.

154 A Népköztársaság megoldotta a deportálás áldozatainak az IOVR-be való besorolását. *Egység*, III. évf., 98. sz., 1948. március 26., 1.

155 A CDE Központi bizottsága igazolja a deportálásból származó IOVR igényjogosultságot. *Egység*, III. évf., 112. sz., 1948. július 9., 5.

hónap végére már 165 esetet regisztráltak.¹⁵⁶ A kérések ezzel korántsem álltak le, szeptember 21-ig ugrásszerűen megnőtt a számuk. A két és fél hónap alatt újabb 172 kérést iktattak, így 337-re emelkedett a benyújtott igények száma. A tömeges iratforgalmat már nem bírta egyenletesen teljesíteni az iroda, csak 87-et tudott feldolgozni és a kész aktákat Bukarestbe küldeni.¹⁵⁷ A kérések leadásának üteme a következő hónapokra csökkent, és végül decemberben 377-ben állapodott meg. Ekkorra 280 iratcsomót dolgoztak fel.¹⁵⁸ A kérések száma a továbbiakban számottevően nem gyarapodott, és a DZSK megszüntette az iroda tevékenységét. Elmondható azonban, hogy az IOVR-segélyezés iratcsomóinak összeállításával a DZSK nagy segítséget nyújtott nemcsak a kolozsvári, de Észak-Erdély más településéről kérést benyújtó zsidóknak is. Ez a támogatás képezte az utolsó olyan tevékenységet, amely által a kolozsvári DZSK kolozsvári zsidók konkrét problémáját oldotta meg. Az elkövetkező években az ilyen kezdeményezések teljesen megszűnnek.

A kolozsvári zsidóság és az antiszemitizmus

Kolozsváron az antiszemitizmus megnyilvánulását két perspektívából szükséges vizsgálni. Egyfelől a Szovjetunióból elindult, a párt által gerjesztett antiszemitizmus kapcsán, amely később átterjedt a közép-európai szocialista országokra is. Másfelől fontos megvizsgálni a Kolozsváron élt 2 másik, többséget kitevő etnikum, vagyis a románság és a magyarság köreiben fellángoló antiszemitizmust.

A Szovjetunióban, ahogy már említettük, 1948 végén tört ki a párton belüli antiszemita hullám, amely a Zsidó Antifasiszta Bizottság megszüntetésével és vezetőinek bebörtönzésével kezdődött. Az elindított folyamat célja az volt, hogy a különböző kulturális, gazdasági és szociális intézményeket megtisztítsák a zsidó túlsúlytól.¹⁵⁹ 1949 második felétől a politikum felsőbb rétegeiből gerjesztett antiszemita kampány lassan kezdett csillapodni. Kül-

156 15 perc a CDE kolozsvári IOVR irodájában. Egység, III. évf., 115. sz., 1948. július 30., 2.

157 Raport resorturi IOVR pe timpul de 20 august – 20 septembrie 1948 [Az IOVR iroda jelentése 1948. augusztus 20. – szeptember 21. időszakra]. 1948. szeptember 21., ANDJC, 1532. F, 4. d., 234. f.

158 Raport resorturi IOVR pe timpul de 21 noiembrie – 20 decembrie 1948 [Az IOVR iroda jelentése 1948. augusztus 21. – december 20. időszakra]. 1948. december 20., ANDJC, 1532. F, 4. d., 310. f.

159 Gereben: i. m. 450–451.

politikai és belpolitikai események, mint a koreai háború kitörése vagy a „leningrádi ügy”¹⁶⁰, ideiglenesen elvonták a figyelmet a zsidó ügyről, azonban 1952-ben a Slánsky-perrel¹⁶¹ újból a Párt figyelmének középpontjába került. A híres „orvos-per”¹⁶² jelentette annak az új szovjet antiszemita hullámnak a kezdetét, amely már széles társadalmi támogatással is rendelkezett. Az eseménnyel Moszkva új politikai irányvonalat mutatott a zsidóság kérdésének kezelésére. Ezt más kelet-európai államokhoz hasonlóan, Románia is teljes mértékben adaptálta. Ezzel szabad utat kaptak Moszkvától a zsidók politikai életből való eltávolítására és a szélesebb zsidó társadalom szabályozására. A „fehér köpenyes gyilkosok” elleni gyűlöletkampány és a zsidó orvosok letartóztatása után már maga Dej ajánlotta fel egy bukaresti zsidóper megrendezését.¹⁶³

A szovjetunióbeli antiszemita indulatok kitörését megelőzően már létezett Romániában a párton belüli antiszemitizmus. Ez főleg annak volt köszönhető, hogy a zsidók sok előnyös pozíciót birtokoltak.¹⁶⁴ Szovjet jóváhagyás nélkül azonban – kisebb antiszemita megnyilvánulásoktól eltekintve – nem foganatosítottak drasztikus lépéseket a zsidók ellen. Kolozsvár vi-

160 Az Andrej Zsdanov köréhez tartozó leningrádi csoport Nyikolaj Voznyeszenszkij vezetésével szembe került a moszkvai csoport tagjaival, akik Georgij Malenkov köré csoportosultak, és olyan személyek voltak köztük, mint Hruscsov és Berija. A két csoport harcából végül a moszkoviták kerültek ki győztesen. Az összetűzés a leningrádi csoport elfogásával és koholt vádak – trockista, zinovjevista, jobboldali elhajló – alapján való halálra ítéelésével végződött. A leszámolás folyamán több ezer embert ítéltek el, köztük számos magas beosztású leningrádi zsidót is találunk. Lásd bővebben Gereben: i. m. 434.

161 Rudolf Slánsky a Csehszlovák Kommunista Párt főtítkári székét foglalta el a második világháború után. Hatalmát demonstrálva indította el nagy antiszemita kampányát Sztálin a szovjet és kelet-európai zsidó kommunista vezetők ellen, melynek első áldozata a csehszlovák főtítkár volt. A leszámolásra 1951-ben került sor, a per 14 vádlottja közül 11 volt zsidó, köztük a volt pártfőtítkárral, Rudolf Slánsky-val. A procedúra a kelet-európai koncepciós perek mintájára folyt le, a per vádlottaiból szörnyű kínzások közepette csikarták ki a beismerő nyilatkozat aláírását. Gereben: i. m. 525–556.

162 1952 decemberében 37 orvost tartóztattak le, akiket azzal vádoltak meg, hogy nyugati kémekként szovjet vezetők meggyilkolását tervelték ki. Lásd Gereben: i. m.; Kostyrchenko, Gennadi: *Out of the Red Shadows: Anti-Semitism in Stalin's Russia*. Prometheus Books, Amherst (NY), 1995.; Brent, J. – Naumov, V. P.: *Stalin's Last Crime: The Plot against the Jewish Doctors, 1948–1953*. Harper & Collins, New York, 2003.

163 Gereben: i. m. 564.

164 Andrescu–Nastasă–Varga: i. m. 25.

szonylatában ilyen párton belüli antiszemita megnyilvánulásnak tekinthető Burg József kereskedő esete, akit 1949-ben csempészet és hamis papírokkal való határátlépés miatt zártak ki a pártból.¹⁶⁵ Fontos kiemelni, hogy Romániában, más európai államokkal ellentétben, a cionizmus leleplezése ellen indított kampány nem szolgálta az antiszemitizmus terjesztését.¹⁶⁶ Ennek magyarázata az Izraellel fenntartott barátságos politika, Románia nem akarta egy ilyen aktussal beárnyékolni kettőjük kapcsolatát. Közrejátszott még az a tény, hogy a cionisták elleni harcot nem a magyarság vagy a románság képviselte, hanem azok a zsidók, akik nem értettek egyet a cionizmus gondolatával. Tehát a Demokrata Zsidó Komité vezetősége. Ezek a vezetők párthűségből és ideológiai elkötelezettségből hajlandóak voltak a párt álláspontját képviselni, és teljesítették a nekik szánt feladatot.¹⁶⁷

Az 1952-ben, a párt felső szintjéről elindított antiszemita leszámolás Kolozsvárt sem kímélte meg. Egy 1952 júliusában keletkezett magyar követségi jelentésben Wasmer János követségi titkár számolt be a Kolozsváron uralkodó tisztogatásokról. „Luca László, Pauker Anna, Teohari Georgescu leleplezése után Kolozsváron is erélyes tisztogatás indult meg a pártszervezetekben, az állami szervek vezetőségében, az egyetemeken, iskolákban. Vannak, akik azt állítják, hogy a tisztogatás sokkal nagyobb súllyal folyik a magyar és a zsidó nemzetiségűekkel, mint a románokkal szemben.”¹⁶⁸

A magyar és román lakosság antiszemita megnyilvánulásaira közvetlenül a háború után került sor. Az antiszemitizmus legtöbb esetben azokat a zsidókat érintette, akik vissza szeretnék volna szerezni vagyonukat, lakásukat, üzlethelyiségeiket, amelyeket ekkor főként magyar nemzetiségű szemé-

165 Uo. 173. irat, 430.

166 Gáll: i. m. 967.

167 Kovács András *A Másik szeme* című könyvében azt állítja, hogy Magyarországon a hitközség vezetői felmérték a helyzetet, és reálpolitikát folytattak annak érdekében, hogy a zsidóságot ne ériék atrocitások. A zsidóság ügyeinek kizárólag a vallásgyakorlással kapcsolatos ügyeket tekintették, a szekuláris zsidó célok igényével nem léptek fel. Lásd Kovács András: *A Másik szeme. Zsidók és antiszemiták a háború utáni Magyarországon*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2008., 111. Romániában a zsidó vezetők részéről is megfigyelhető volt a államszocialista rendszerrel történő megalkuvás. Elég csak Ana Paukerre gondolnunk, aki támogatta a zsidók kivándorlását Izraelbe. Vagy megemlíthető Moses Rosen, Románia főrabijá is, aki egyfelől minden lehetséges eszközzel támogatta a romániai zsidó közösséget, ugyanakkor viszont híven teljesítette a párt utasításait olyan esetekben is amikor azok negatívan érintették a zsidó közösséget.

168 Tárgy: politikai Jelentés. 1952. július. 15. MOL, KÜM 4. doboz, 18. tétel, XIX-J-1-j-5/c-001087/2-1952.

lyek birtokoltak. A DZSK 1947-ben tárgyalásokat kezdeményezett az Magyar Népi Szövetség vezetésével annak érdekében, hogy egy közös fórumon találjanak megoldást a magyarok és zsidók között felmerülő ellentétekre.¹⁶⁹ A két szervezet végül egy olyan megállapodás mellett kötelezte el magát, amely az ellentétek felszámolását volt hivatott teljesíteni. A DZSK-ban komoly vita alakult ki a megállapodás szükségességéről, mivel sokan a negatív¹⁷⁰ következményektől tartottak. A vezetőség azonban figyelmen kívül hagyta az aggályokat, és a megállapodás mellett szavazott. Ennek megfelelően 1947 második felében, az *Egység* cikkei a magyar–zsidó megbékélésre koncentráltak, és a két szervezet együttműködésének szükségességét hangsúlyozták.¹⁷¹ A két szervezet közötti együttműködés a következő években is fennmaradt, azonban a kezdeti tervekkel ellentétben megváltozott a kapcsolat jellege. Ez annak volt köszönhető, hogy a Kommunista Párt 1947 végére Románia teljhatalmú urává vált, központosító politikája a kisebbségi szervezeteket sem kímélte. A szervezetek vezetésében és tevékenységük jellegében végrehajtott változtatások az érdekképviseleti forma felszámolásához vezettek. Végleg a hatalom tömegszervezeteivé váltak. Ennek fényében a kooperáció az új kisebbségpolitikai irányelveknek megfelelően csak az „együtt élő nemzetiségek” fogalmának keretei között folyhatott le. A tartalmi kereteket pedig a marxista ideológiából merítve üres frázisokkal töltötték fel. Így a két szervezet együttműködésének a Romániában megtalálható nemzetiségek felhőtlen, konfrontáció nélküli, egymás mellett élését kellett szimbolizálni.

Kielégítve a párt követeléseit, a két szervezet vezetősége többször megjelent egymás konferenciáin, nagyobb előadásain. Közös rendezvényeket szerveztek, amelyek lehetőség szerint a nevükben is az együttműködést voltak hivatottak kifejezni. 1949 júliusában a DZSK és az MNSZ közösen rendezték meg az „Együtt élünk” című előadást.¹⁷² A következő években is sor került néhány közös megnyilvánulásra, de a távolodás ekkor már kézzelfog-

169 Jegyzőkönyv: A DZS Népközösség Tartományi Központjának kiszélesített végrehajtó Bizottságának az ülésén. 1947. január 12., ANDJC, 1532. F, 2. d., 43. f.

170 A két szervezet közös nyilatkozata a románokat szítaná fel, mivel őket kihagyják a megállapodásból. Ha a zsidó vezetők a nyilatkozatban kifejezik megbocsátásukat a magyarsággal szemben, az a zsidó tömegek haragját szítaná fel.

171 Tibori Szabó: i. m. 101–102.

172 Raport: Comitetul Democrat Evreiesc Cluj cu ocazia conferenței secretarilor CDE Ardeal [Jelentés: A kolozsvári Demokrata Zsidó Komité részéről, az erdélyi DZSK titkárok konferenciájának alkalmából]. 1949. június 12., ANDJC, 1532. F, 4. d., 52–53. f.

hatóvá vált. Az *Új Út* 1950 elején arról számolt be, hogy a kolozsvári DZSK kultúrelőadásai már nem vonja be az együtt élő nemzetek képviselőit, így az MNSZ-t sem.¹⁷³ Két olyan szervezet képviselte a kolozsvári kisebbségek érdekeit, amely már teljesen eltávolodott régebbi társadalmi bázisától. A propaganda, amely elsősorban a sajtón keresztül jelent meg, a Kolozsváron élő három nemzetiség boldog együttéléséről számolt be, azonban ez a kép távol állt a valóságtól. 1951-ben a DZSK több antiszemita megnyilvánulást is tapasztalt. A kolozsvári zsidók produktív munkába való bekapcsolásának folyamatában a szervezet több olyan céggel is felvette a kapcsolatot, ahol létszámhiány mutatkozott a munkások terén. Ezeknél próbálta elhelyezni azokat a zsidókat, akik nem rendelkeztek munkahellyel. Azonban nagyon sok cég „nem értett[e] meg, hogy mit várnak el tőlük, és közönyt mutatott az átrétegződni kívánó zsidóságnak”.¹⁷⁴ Ugyanebben az évben a cionisták által terjesztett „rémhír” szerint minden magas beosztást betöltő zsidót nyugdíjazni fognak, mint a „Sovrom transport” igazgatójával és főkönyvelőjével tették.¹⁷⁵ A rémhír nem volt megalapozatlan, erre a folyamatra később a DZSK jelentései utaltak.

A Román Népköztársaság az etnikumok közötti konfliktusok elfojtására törekedett. A párt kontrollálta és béklyóban tartotta az antiszemitizmust, hogy összetűzésekre ne kerüljön sor. Az elfojtott antiszemitizmust a Grünea Vasile¹⁷⁶ által átélt léthelyzet jól szemlélteti [1953-tól a kolozsvári rádiónál dolgozott mint főszerkesztő-helyettes]: „Ellenem irányuló antiszemitizmus a rádiónál sem volt. Persze susogva lehetett hallani, hogy miért két zsidó van a rádió élén, mert a Rácz Lajos is zsidó volt... Ilyen megnyilvánulások, mondjuk, a háttérből léteztek, de nyíltan senki nem szólt, nyíltan nem lehet mondani...”¹⁷⁷ Más interjúalanyok is hasonló tapasztalatokról számoltak be. Az antiszemitizmus a 40-es, 50-es években nem közvetlenül érintette a zsidó lakosságot, inkább az előléptetések akadályozásában, az Izraelbe történő utazás tiltásában és a pártból való kizárásban nyilvánult meg.

173 A kolozsvári ZSDB tevékenységéről. Id. kiad., 5.

174 Raport asupra muncii în cadrul resortului de plasarea [Az átrétegesítési osztály jelentése]. 1951. május 9., ANDJC, 1532. F, 14. d., 66. f.

175 Raport General pe luna august [Általános jelentés augusztus hónapra]. 1951. szeptember 1., ANDJC, 1532. F, 14. d., 133. f.

176 Kolozsvári értelmiségi zsidó, aki a háború alatt munkaszolgálatot teljesített, és a maradást választotta a kivándorlás helyett.

177 Interjú Grünea Vasilevel. Az interjút készítette: Molnár Ildikó, Kolozsvár, 2003. <http://hu.centropa.org/index.php?nID=30&x=PXVuZGVmaW5lZDsgc2VhcmNoVHlwZT1CaW9EZXRhaWw7IHNIYXJjaFZhbnhVPTeYMDsgc2VhcmNoU2tpcD0wOyBvcmlTVD1jaXR5OyBvcmlTVj1BZGE=>. [Letöltve: 2012. június 30.]

A kolozsvári DZSK kudarca és felszámolása

A DZSK politikai fórumként és tömegszervezetként szeretne volna képviselni a zsidóságot és a hatalmat egyaránt, de miután a cionistákat ellenségnek definiálták, a szervezet folyamatosan egyfajta útmutató szerepet kezdett betölteni a zsidóság életében, ahol az útmutatás a Kommunisták Párt utasításaival való feltétlen, kompromisszumok nélküli azonosulást jelentette.¹⁷⁸ 1948 elején a kolozsvári DZSK megpróbálta kielégíteni a párt elvárásait, és szövetséget, átrétegesítési telepet hozott létre, növelte a propaganda mértékét és hétről hétre gyűlések, valamint kultúrműsorok sorozatát tartotta, ugyanakkor szembe kellett hogy nézzen az anyagi finanszírozás hiányával. Az ország újjáépítése és a Románia-szerte elkezdődött nagy gazdasági átalakítások miatt a szervezetet nem tudta úgy támogatni az állam, ahogy azt a befektetések mértéke igényelte volna. 1948 januárjában a Gazdasági Bizottság arról számolt be, hogy „Pagdi” akció néven pénzgyűjtési akciót szerveztek, a bútorosztályt felszámolják, mivel az összes állomány eladásra kerül, a szőnyeg- és képállománnyal együtt.¹⁷⁹ A gyors pénzszerzés sem tudta kielégíteni a megnövekedett igényeket. Az irodát még képesek voltak fenntartani és a tisztviselőket fizetni a tagok hozzájárulásából, a bérekből és a „donációkból”, de az átrétegesítési akciót már nem tudták finanszírozni.¹⁸⁰

Részben a gazdasági megterhelés következtében vallott kudarcot az apahidai telep. Májusban már a teljes csőd szélére került, mivel előre nem látott költségek merültek fel, és a Bukarestből beígért pénzügyi támogatások nélkül ezeket nem tudták finanszírozni.¹⁸¹ Ugyanezen oknál fogva szűnt meg az Unirea szövetség is. Az 1949-ben elkezdődött államosítás valamelyest csökkentette az anyagi megterhelést, mivel a szervezetnek nem kellett a továbbiakban fenntartania a különböző gazdasági és szociális részlegeit.

A centralizáció után a DZSK tömegszervezeti szerepet látott el a romániai politikában. A propaganda és a felvilágosítás maradt a két legfontosabb tevékenysége. Elméletben a zsidóság összefogása lett volna a feladata, de ezt csak az intézmények szintjén (pl. IKUF, hitközség) sikerült elérnie, Kolozsvár szélesebb zsidó lakossága teljesen elzárkózott a DZSK tevékenységétől. Nagyon jól mutatják ezt az *Egység / Új Út* eladott példányszámainak

178 Rotman: i. m. 116.

179 Ez a gazdátlan zsidó vagyontárgyak eladását, felélését jelentette.

180 Jelentés a Gazdasági Bizottság munkájáról december 20. – január 20. között. Id. irat.

181 Jelentés a Gazdasági Bizottság munkájáról, 1948. május 24. Id. irat. 133. f.

mutatói: 1948. decemberben 120 db;¹⁸² 1949. végén 55 db;¹⁸³ 1950. októberben 120 db;¹⁸⁴ 1951. júliusban 16 db;¹⁸⁵ 1951. novemberben 20 db.¹⁸⁶

A számadatokból egyértelmű az újság olvasóinak a csökkenése, amely 1951-ben szinte teljes megszűnéséhez vezet. Ez arra enged következtetni, hogy az újság csökkenésének arányával csökkent a lakosság bizalma a DZSK iránt. Az elfordulás olyan nagymértékű volt, hogy nemcsak a vallásos és cionista zsidók hagyták el a szervezetet, hanem azok is, akik kezdetben szimpatizáltak, sőt még tevékenykedtek is a szervezetben. Például 1948-ban a kultúra csoport élére Pap Vera került Katz Béla helyére, mivel ő kivándorolt Izraelbe.¹⁸⁷ 1950-ben egy újabb átszervezésre kerül sor a helyi DZSK-ban, mivel el kellett távolítani azokat az elemeket, akik a kivándorlás mellett foglaltak állást.¹⁸⁸ A szervezet és a lakosság eltávolodását az akkori vezetőség is tisztán látta. 1950 januárjában az *Új Út* egyik cikke megjegyzi: „a másik hiányossága a kolozsvári DZSB-nek, hogy nem sikerült átfognia az egész dolgozó zsidó lakosságot”.¹⁸⁹

Részben a fent elemzett, a szervezet és társadalom közötti szakadéknak volt köszönhető a DZSK megszüntetése, részben pedig a központi DZSK és a hatalom közötti ellentéteknek. Annak ellenére, hogy a DZSK teljes mértékben kiszolgálója volt a rendszernek, főleg kulturális és szociális szinten képviselt némi autonómiát. A szovjet nemzetiségpolitika adaptálásával a kulturális hagyományok ápolására adott lehetőséget a párt. Miután a párt a cionistákat, mint a zsidó nacionalizmus megtestesítőit, a rendszer ellenségeinek titulálta, a párthatalom a DZSK kulturális megnyilvánulásaiiban is a zsidó nacionalista politikát vélte felfedezni. Így később a hatalom csúcs-szerveitől engedélyezett tevékenységet bélyegezték meg, és használták fel

182 Jelentés a CDE sajtófelelős munkájáról. 1948. december 21. ANDJC, 1532. F, 4. d., 302. f.

183 Raportul muncii de evidență al CDE Cluj 10 mai - 31 mai 1949 [Jelentés a kolozsvári DZSK nyilvántartási munkájáról 1949. május 10–31 között]. ANDJC, 1532. F, 6. d., 44. f.

184 Raportul muncii de evidență pe luna octombrie. [A nyilvántartási munkáról szóló jelentés október hónapra]. 1950., ANDJC, 1532. F, 13. d., 151. f.

185 Jelentés a szervezői kollektíva június 1 és június 30 közötti tevékenységéről. Id. irat, 92. f.

186 A szervezői kollektíva november havi jelentése, 1951. december 1. Id. irat.

187 Jelentés: DZSK Kolozsvár 1948. november 20-tól december 20-ig. 1948. december 25., ANDJC, 1532. F, 4. d., 298. f.

188 Raport de activitate luna aprilie 1950 [1950. áprilisi tevékenységi jelentés]. 1950. április 30., ANDJC, 1532. F, 13. d., 74. f.

189 A kolozsvári ZSDB tevékenységéről. Id. kiad., 5.

indokul a szervezet megszüntetéséhez.¹⁹⁰ Harmadsorban befolyásolta a Szovjetunió és Izrael szembenállása, amely a Szovjetunióban addig nem látott antiszemita kampányt gerjesztett. A Csehszlovákiában lezajlott Slánsky-per a zsidók elleni fellépés első felvonása volt.¹⁹¹ Az antiszemita leszámolás leglátványosabb eseménye a szovjet orvosok elleni per volt. A kelet-európai kommunista vezetés egységesen reagált az 1952–1953-ban a szovjet érdekszférában teljes erővel tomboló állami antiszemitizmusra. A szatellit államok vezetői, akiknek hatalma, sőt – miként azt éppen Slánsky sorsa bebizonyította – fizikai léte is Moszkvától függött, egymás után igyekeztek elővarázsolni a maguk zsidóellenes összeesküvőit.¹⁹² Moszkvának írt jelentésében Dej beszámolt arról, hogy Romániában is felderítettek egy cionista összeesküvő csoportot, amellyel le fognak számolni. Ennek az összeesküvő csoportnak lett tagja Ana Pauker román külügyminiszter is. Továbbá a DZSK-ról is új megvilágításban nyilatkozott: „Most már világos, hogy a Zsidó Demokratikus Bizottság álca volt, amely mögé ellenséges elemek rejtőztek. A zsidó demokratikus bizottságot hamarosan likvidálni fogjuk.”¹⁹³

A kolozsvári DZSK tagjainak identitástudata és a kolozsvári zsidó lakosságra gyakorolt hatásuk

A következőkben nem célolok a második világháború utáni erdélyi zsidó identitástudat bemutatására, mivel ezt a feladatot már Tibori Szabó Zoltán elvégezte az *Árnyékos oldal* című könyvében. Itt csak arra teszek kísérletet, hogy a kolozsvári zsidóság identitás-stratégiájának a jellemzőit, illetve a közben végbement változásait ismertessem. A folyamat középpontjában a kommunista propagandát terjesztő DZSN állt, amely szándéka szerint a kolozsvári zsidó társadalmat az új értékrend szerint építette volna újjá.

Kolozsváron, a második világháború előtt, a budapestihez hasonló asszimiláció volt megfigyelhető. A zsidóság a magyar polgári társadalom irányában tett sikeres asszimilációs kísérlet.¹⁹⁴ A polgárosodás jelei is megfigyelhetőek voltak, mivel a zsidók többsége az értelmiség és a kispolgárság köréből került ki. A dualizmus korszakában, de különösen a két világháború között erősödött fel az a jelenség, hogy a zsidóság – főként az értelmiség – a baloldali eszmék iránt meglehetősen nagy számban kötelezte el magát.

190 Rotman: i. m. 121–122.

191 Andrescu–Nastasă–Varga: i. m. 43.

192 Gereben: i. m. 559.

193 Uo. 560.

194 Gáll: i. m. 958.

A második világháború után a Kolozsváron éppen megalakult DZSN evidens módon kinyilvánította elkötelezettségét a baloldal és a kommunista párt iránt. Ennek több oka is volt. A megalakult szervezet vezetőinek többsége a két világháború között tagja volt vagy kapcsolatban állt az illegális kommunista párttal. Emellett a holokauszt után a kommunisták tudtak a legkomolyabb sikereket felmutatni a zsidók megvédésében.¹⁹⁵ A Szovjetunió, amelynek hadserege a szabadságot hozta el a kelet-európai zsidóság számára, a Román Kommunista Pártot támogatta, és ez volt a zsidók számára az egyedüli politikai opció, hogy a romániai politika részeseivé váljanak. És végül, a Román Kommunista Párt azon programjában, hogy megszünteti a nemzeti, vallási különbségeket, így az antiszemitizmust is, a kolozsvári zsidóság egy új életet látott, ahol az újrakezdést semmi nem akadályozhatja.

A párt iránti elkötelezettség mellett azonban léteztek más életstratégiák is, mint a kivándorlás Izraelbe vagy más nyugati országba, asszimilálódás a román etnikumhoz, vagy az ittmaradás és a zsidó nemzeti identitás felvállalása. A magyar identitás vállalása és a magyar társadalom felé történő asszimiláció tömeges feladása – az észak-erdélyi városokhoz hasonlóan – Kolozsváron is általános tendenciát öltött a zsidók körében. Ez nem meglepő, ha figyelembe vesszük a zsidóság magyarok iránt érzett csalódottságát. Az a nép árulta el, nézte tétlenül és szolgáltatta ki a német hatóságoknak, illetve sok esetben aktívan közreműködött velük, amelynek évtizeden keresztül próbált megfelelni, bánatában és örömeiben osztozni, egyszóval hozzátartozni.

A kolozsvári zsidóknak a román nemzet vagy a szocialista társadalom irányában tett asszimilációs törekvéseit nem lehet számokban pontosan megragadni. A választható lehetőségek mellett (asszimiláció a románsághoz, a szocializmusba vetett hit, a kivándorlás) a zsidók egyénileg, családon belül is változó módon döntöttek, így sem egyéni, sem csoport szinten nem azonosítható egységes stratégia. Történtek kísérletek a román etnikumhoz történő közeledésre,¹⁹⁶ de ezek túlnyomó részt a magyarok iránt érzett ellenszenv megnyilvánulásának tekintendők. Nem képviseltek erős elkötelezettséget, ideiglenes és gyenge próbálkozásoknak bizonyultak. Annak ellenére, hogy a zsidók szakítottak magyar identitásukkal, magyar kultúrájukat

195 Bibó István: Zsidókérdés Magyarországon 1944-után. In uó: *Válogatott tanulmányok*. II. kötet, Magvető, Budapest, 1986., 786.

196 Lőwy Dániel említi könyvében, hogy volt olyan zsidó, aki kezdetben az üzletben csak román nyelven beszélt, vagy néhányan román feliratot kértek sírkövékre. Lőwy: i. m. 371–372.

megőrizték. Ha szándékukban állt erről lemondani, ez csak hosszas folyamatban valósulhatott meg. A zsidó közösségbe visszavezető út legalább olyan hosszú és nehéz (vagy még hosszabb és nehezebb) az asszimiláltak, a félig asszimiláltak, sőt a disszimiláltak számára is, mint az asszimiláció folytatása és befejezése vagy más irányú asszimiláció elkezdése – írja Bibó István.¹⁹⁷ A kolozsvári zsidók többsége – erdélyi sorstársaikhoz hasonlóan – a háború után nem tudta korábbi magyar zsidó önazonosságát vállalni,¹⁹⁸ de ez (egykes kirívó esetektől eltekintve) nem jelentette a kolozsvári magyarsággal való tömeges szembefordulást. A magyar–zsidó kapcsolatot Balogh Edgár örökíti meg a legtisztábban visszaemlékezésében. „Mondjam itt el: Szenvedéseket túlélő megfogyatkozottan hazatért kolozsvári zsidók találkozóján 1945-ben a MNSZ nevében köszöntöttem az egybegyülteket, és bizony a magyar szó hallatára kifütyültek... A gyűlésre Palesztinából érkezett régi újságíró kartás, Jámbor Ferenc azzal próbálta megnyugtatni a tüntetőket, hogy hiszen a magyar szónok is a Horthy-rendszer üldözöttje volt. Az előállott csöndben kiszakadt belőlem: Ami önöknek nemzeti gyász, az nekünk nemzeti szégyen. Erre kitört az elismerő taps. Békében váltunk el.”¹⁹⁹

A magyarságból való kiábrándultság és a többségi társadalomba asszimilálódás nehézségei közvetlenül a háború után a kolozsvári zsidóságot két életstratégia felé sodorták. A kivándorlás és a szocialista társadalom irányában. Az emigráció lehetőségével azok éltek Kolozsváron, akik a holokauszt következtében elszenvedett traumát nem tudták feldolgozni. Így családtagjaik elvesztése, az egyedüllét²⁰⁰ és a kilátástalanság az ország elhagyására készítette őket. Közvetlenül a háború után az emigrációra a magyar határon keresztül nyílt lehetőség, ott eldönthették, hogy a nyugati országok valamelyikében vagy Izraelben kezdenek új életet.

A hazatért zsidók többsége új életet akart kezdeni, így a kommunista világnézettel való azonosulás adott esélyt az erdélyi társadalomba való visszailleszkedésre.²⁰¹ Az új ideológia annál is inkább tökéletes választásnak tűnt, mivel ez egyedülálló alkalmat biztosított a gyors társadalmi felemelke-

197 Bibó: i. m. 733.

198 Tibori Szabó: i. m. 257.

199 Balogh Edgár: *Számadásom. Emlékirat (1965–1993)*. Komp-press Kiadó, Kolozsvár, 1999., 72–73.

200 Kallós Miklós elmondása szerint, egyedül a „sorshelyzet” készítette a zsidókat a kivándorlásra. A kezdeti években a politikai helyzet és az életkörülmények másodlagos prioritással bírtak ebben a kérdésben. – Tibori Szabó Zoltán Kallós Miklóssal készített interjúja. (Az interjút Tibori Szabó Zoltán bocsátotta rendelkezésemre.)

201 Lőwy: i. m. 359.

désre, teljes jogegyenlőséget hirdetett, és törvénybe iktatta a különféle nemzeti, faji, vallási megkülönböztetések felszámolását.²⁰² Így a párt és az általuk képviselt új eszmék támogatása a kolozsvári zsidóság körében meglehetősen magas volt. 1946 januárjában, Kolozsváron a 7919 tagot számláló kommunista pártban 581, vagyis 7,3% zsidó volt. A zsidók felülreprezentáltsága a párttagok körében annál is inkább szembetűnő, mivel ez a szám decemberre 861-re emelkedett.²⁰³

A holokausztot vagy munkaszolgálatot átélt kolozsvári zsidóknak nem volt kétségük az kommunizmus felől. Hittek benne, mivel hinni akartak, hiszen a kivándorláson kívül nem volt más alternatívájuk. „Azt hittük, hogy a kommunizmus, ahogy mondták, elhozza a paradicsomot a földre a munkásosztály számára. Az emberek ezt elhitték...”²⁰⁴ Mások azért csatlakoztak, mivel a kommunistákban látták az egyetlen politikai tömörülést, amely szembehelyezkedett az előző rendszerrel. „A kommunizmus ellentétben volt azzal a rendszerrel, amely elvitt minket a lágerbe. Itt voltak a kommunisták, és azt mondták, igen, nekünk van elképzelésünk a jövőről. Akkor jó, úgy csináljuk, ahogy gondoljátok. És egy idő után elsajátítottuk ezt a gondolkodást.”²⁰⁵ Megint mások a Szovjetunióban töltött fogság alatt sajátították el a kommunizmus alaptételeit: „Amikor fogságba kerültem az oroszokhoz, abban a lágerben volt egy komoly ideológiai könyvtár: Marx, Lenin, Sztálin... Amikor engem elvittek, nem érttem a politikához, engem nem érdekelt. De a lágerben unatkoztam délután, és elkezdtem olvasni. Két év után, amikor hazakerültem, én egy meggyőződéses kommunista voltam. Meg voltam győződve, hogy a világ sorsa ez kell legyen, és ez a legjobb a világon.”²⁰⁶

A zsidó lakosság számának növekedésével egyenlő mértékben emelkedett a párt zsidó szimpatizánsainak száma is. 1947-ben az akkor 6500 lélekre tehető kolozsvári zsidóságból 1600-an tevékenykedtek aktívan a DZSK-ban, és 5700-an hivatalosan tagjai voltak a szervezetnek.²⁰⁷ A szervezethez

202 Gáll: i. m. 965.

203 Novák Zoltán: Magyarok a román kommunista pártban, 1944–1948. *Pro Minoritate*, 2006. 4. sz., 74.

204 Grünea Vasile interjú.

205 Interjú Lövith Egonnal.

206 Neufeld György interjú. Az interjút készítette: Molnár Ildikó. Kolozsvár, 2001. <http://hu.centropa.org/index.php?nID=30&x=PXVuZGVmaW5lZDsgc2VhcmNoVHlwZT1CaW9EZXRhaWw7IHNIYXJjaFZhbHVlPTE5MTsgc2VhcmNoU2tpcD0w>. [Letöltve: 2012. június 30.]

207 Jelentés 1947. május hónapra. ANDJC, 1532. F, 3. d., 95. f.

csatlakozás szándéka azonban nem fejezi ki egzakt módon a szocialista társadalomba történő beilleszkedési kísérletet. Csak az aktív tagokat lehet ebbe a kategóriába sorolni.

A zsidók ideológiai és a párt iránti meggyőződésből csatlakoztak a kommunizmus eszméjéhez, nem pedig a DZSK által kifejtett propaganda és más tevékenységek hatására. A DZSK létezése megerősítésként hatott rájuk, hogy a szervezet is a kommunizmus eszméjét vallja, és eszerint kívánja átformálni a zsidó társadalmat. A kommunista zsidók a DZSK-ban egy olyan szervezetre leltek, amelyben tevékenységükkel ők is hozzá tudtak járulni az osztály nélküli társadalom kiépítéséhez. Hitték és vallották ezt az elvet, azonban a kiábrándultság mindenkit elérte. Hamarabb vagy később, az csak a hatalommal történő ütközés időpontjától függött. „És nekem kellett két-három év, amíg felébredtem a valóságra, hogy ez, amit én ott magamba szedtem, ez egy álom volt, és pont az ellenkezője az igaz.”²⁰⁸

1948-cal kezdődően, a hatalom szorításának tulajdoníthatóan sok zsidó felszínesen vállalta fel az elkötelezettséget. Ennek volt köszönhető, hogy majdnem az összes kolozsvári zsidó hivatalosan tagja volt a DZSK-nak. Ez 1948-ban vált fontossá, amikor a román politika porondjáról száműzték a cionizmust, és sok cionista érületű zsidó a látszat-asszimilációt felhasználva akarta elkerülni a retorziókat és/vagy emigrálni az országból. A látszatcsatlakozás egyik legjellegzetesebb megnyilvánulása az volt, amikor a kolozsvári cionista szervezet felszámolásával a tagságukat elvesztett zsidók tömegesen kérték felvételüket a DZSK-ba. A retorziók elkerülése mellett egy másik fontos indok, hogy ebben az időben a DZSK szervezte a kivándorlást azon kommunista érületű zsidók számára, akik Izraelben az ott működő kommunista párt sorait erősítették.²⁰⁹

1948 után egyes – értelmiségi, megtelepedett, tanulmányokat folytató – kolozsvári zsidó csoportok viselkedésében megmutatkozik a szocialista eszmével való látszat-azonosulás, miközben a gyakorlatban elutasítják azokat. Ez megmutatkozott a termelésben történő elhelyezkedés során is. Ahogy arról már az előbbieken beszámoltunk, a DZSK nagy hangsúlyt fektetett a zsidók átrétegesítésére, illetve – miután ez kudarcot vallott – a produktív munkában történő elhelyezésre. A procedúrában résztvevő zsidók előszeretettel helyezkedtek el a termelőmunka adminisztratív ágazataiban, annak ellenére, hogy a DZSK a közvetlen fizikai-szaktmunkába kívánta

208 Neufeld György interjú.

209 Jelentés a kolozsvári DZSK tevékenységről 1948. december 20-ig. Id. irat.

bevonni őket. 1952-ben a DZSK bevetette ideológiai fegyverét, a propagandát, hogy meggyőzze ezeket az egyéneket a helyes út szükségességéről.²¹⁰

A DZSK vezetői és aktív tagjai kezdetben teljes elhivatottsággal hittek a párt ígéreteiben és a zsidókérdés szocialista keretek közötti megoldásában. A cionista érzelműek eltávolítása a DZSK-ból és a káderek folyamatos ellenőrzése meggátolta, hogy a szervezetbe „reakciós elemek” furakodjanak be. Ez végső soron odavezetett, hogy a vezetőség személyi állománya minőségileg kicserélődött, és számuk drasztikusan csökkent. A megmaradt káderek elhivatottan és lojálisan teljesítették a párt akaratát.

Következtetés

A később történetek ismeretében állítható, hogy a Demokrata Zsidó Komité kudarca már megalakulása pillanatában elkerülhetetlen volt. Azonban a többségében a holokausztot megjárt kolozsvári (és a román területeken élő zsidóság egy része is) zsidóságot a népi demokrácia azon ígérete, hogy teljesen megoldják a zsidóság szociális és jogi problémáit, valamint az antiszemitizmus megszüntetése az új ideológia támogatói közé csábította. Több levéltári irat tartalmából az vonható le, hogy a háború utáni Kolozsváron a zsidók többsége nem tekintett ellenszenvvel a magyarokra. Kultúrájukban továbbra is megőrizték magyarságukat, azonban az addigi próbálkozásokkal ellentétben nem törekedtek újbóli asszimilációra és a kettős kisebbségi lét vállalására. Helyette a szocialista társadalomba kívántak beolvadni, vagy zsidó identitástudatuk felvállalásával zsidó nemzetiségüket kihangsúlyozni. Véleményünk szerint Kolozsváron a két fő életstratégianak elkülöníthető szakaszai vannak. Míg közvetlenül a háború után a Kommunista Párt jelentette a megoldást, addig 1948-tól kezdődően a zsidó nemzeti öntudat felvállalása és a kivándorlás melletti elkötelezettség volt a meghatározó.

Voltak, akik nem tudtak megbirkózni a holokauszt lelki traumáival, családtagjaik elvesztésével és a magyarság árulásával, amelyet nem követett egységes őszinte bocsánatkérés. Az említett zsidók már 1946–1947-ben az elvándorlás mellett döntöttek, de ezek Kolozsvár zsidó lakosságának kisebb hányadát tették ki.

A Kommunista Párt hatalma megszilárdítása érdekében először a történelmi pártokkal számolt le. Ebbe a zsidóság szívesen becsatlakozott, mivel hamar kiderült, hogy csak az RKP ígért támogatást a zsidók számára sérelmeik megoldásában. Részben ennek volt betudható, hogy az akkor még

210 Hogyan végzi munkáját a tartományi ZSDB munkába helyező kollektívája. Id. kiad. 1.

Népközösségként működő zsidó szervezet feltétlen módon támogatta a Kommunista Pártot, akitől olyan jogi és szociális megoldásokat várt, mint a zsidók háborús kártérítése vagy a holokausztban segédkezők megbüntetése.

A központi DZSK megalakításával a Népközösség elvesztette függetlenségét, és az új hatalom alárendeltjévé vált. A kolozsvári DZSK az új államszocialista gazdasági rendszer építésének tudatában, melynek során felszámolásra került a magántulajdon, megpróbálta a helyi zsidó közösségeket gazdaságilag átképezni, hogy megfeleljenek az új elvárásoknak. Az átrétegesítés teljes kudarccal végződött, mivel a több évtizeden át polgárosult zsidóság nem akart „visszafejlődni” a munkásosztály szintjére. A zsidóság számára 1948 végére kezdtek megmutatkozni az új rendszer valódi céljai. Ez tette egyre szimpatikusabbá a cionista elképzeléseket. Ennek dacára még a zsidóság többsége nem szánta el magát a kivándorlásra. A fordulópontot a cionista „kozmpopoliták” elleni szovjetunióbeli kampány jelentette 1948 végén, melynek megindításában nagyban közrejátszott a szovjetek segítségével létrejött zsidó állam. A cionisták elleni fellépést rövid időn belül Romániába, majd Kolozsvárra is importálta a kommunista pártvezetés, és ez a cionista szervezet megszüntetését, valamint ingó és ingatlan vagyonának elkobzását eredményezte.

A DZSK nem tudott hatékonyan fellépni az antiszemitizmus ellen, mivel az új szocialista társadalom asszimilációs közegétől várta az antiszemitizmus megszűnését. Azon álláspont mellett érvelt, hogy a gazdaságilag rétegzett társadalmi osztályok eltűnésével a zsidók is beolvadhatnak a népi proletariátus tömegeibe. A zsidók átrétegesítése és a különböző gyárakban, szövetkezeteknél való elhelyezése ezt a célt szolgálta.²¹¹

A teljhatalmat szerzett RMP valláspolitikája és a magántulajdon államosítása, amely a polgárosult zsidóság egzisztenciájának az alapját jelentette, a párttól való tömeges elfordulást hozta magával. 1949 végére Kolozsváron a kivándorlás vált a zsidók alapvető céljává, csak ebben láttak újraéledési lehetőséget. A kolozsvári DZSK sokáig küzdött a kivándorlás megállítása érdekében, de nem tudta megváltoztatni azt az ellenszenvet, amelyet részben ő váltott ki a zsidóság körében az új rendszer ellen. Reménytelen volt a kivándorlás féken tartására tett kísérlete, mivel ebben a hatalom nem támogatta. A felsőbb vezetés a propaganda ellenére nem tiltotta meg a kivándorlást addig, amíg nem szembesült a szakképzett munkaerő csökkenésének tendenciájával.

211 Tibori Szabó: i. m. 94–95.

A DZSK kezdetben oly sokat hangoztatott összefogó szerepe szerte-foszlott, és a párt szócsövénévé zsugorodva hallgatóság nélkül hirdette a magasztos gondolatokat, a nem létező szocialista vívmányokat és az alantas jelzőket a nyugati világról, amelybe akkor már Izrael is beletartozott.